

MODRA PTICA LETO X.

LETO 1938/39

ŠTEV. 11

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša din 100.—. Posamezna številka din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 11. ŠTEVILKE

OKTOBER

Stevan J. Jakovljevič: Na zoranih in pustih mačvanskih njivah

Vladimir Bartol: Nevarna idila (*Konec*)

Bogomir Magajna: Psihopatija

A. P.: Iz lirike Walta Whitmana

Poročila

Razno

PROGRAM REDNIH KNJIG ZALOŽBE MODRE PTICE

ZA LETO
1939-40

Kakor smo javili že v prilogi prejšnje številke Modre ptice, izidejo tudi prihodnje leto 4 obsežne knjige, ki jih bodo prejeli naši redni naročniki. Pri sestavljanju programa smo se vedno skušali držati načela, da bodi vsaka izmed knjig taka, da bo čimbolj ogrela in osvojila slehernega čitatelja. Lahko rečemo, da se nam ni to še nikdar tako posrečilo, kakor v programu, ki smo ga pripravili za prihodnje leto. Vsaka izmed knjig je taka, da ne bo mogel nihče hladen mimo nje, marveč jo bo rad še večkrat vzel v roke. Vsi: tisti, ki ljubijo napet roman, tisti, ki si žele zanimivih dogodkov v posebnih okoliščinah in neznanih krajih, tisti, ki se radi poglobljajo v človeško usodo, ki radi razmišljajo, ki jih zanima snovanje sveta, in tisti, ki ljubijo zgodovino, vsi bodo bogato prišli na svoj račun. Vsaka izmed knjig bo aktualna, pri tem pa resna, književno pomembna in človeško zanimiva. Kratek oris knjig je na naslednji strani.

KNJIŽNI PROGRAM ZA PRIHODNJE LETO

je sestavljen tako, da izide ena originalna slovenska knjiga, ena iz srbske literature, ostali dve knjigi pa sta prevod enega največjih ameriških romanov. Naslovi knjig so sledeči:

1. KNJIGA

MARGARET MITHELLE: **V VRTINCU**

prečudovit družabni in ljubezenski roman iz časa ameriške državljanske vojne. I. in II. del. Prevaja ga iz angleščine M. Rožič. Izide v začetku decembra t. l.

2. KNJIGA

MARGARET MITHELLE: **V VRTINCU**

III. del, nadaljevanje I. in II. dela. Prevaja M. Rožič. Izide v začetku marca 1940.

3. KNJIGA

SVETISLAV J. JAKOVLJEVIČ: **POD KRIŽEM**

pretresljiva epopeja, prvi in drugi del »Srbske vojne trilogije«. Prevedel Tone Potokar. Izide v začetku junija 1940.

4. KNJIGA

ANTON INGOLIČ: **NA SPLAVIH**

originalen slovenski roman iz življenja štajerskih splavarjev. Izide v začetku septembra 1940.

Seveda povedo naslovi teh knjig zelo malo; tudi na kratko pisati o njih je težko tako nazorno, da bi bralcu lahko posredovali predstavo o zanimivosti in čaru, ki ga vsaka izmed njih vsebuje.

Ogromno trilogijo američanke Margaret Mithelle: »*V vrtincu*«, ki izide pri nas v dveh zelo debelih knjigah, smatrajo po svetu že danes za eno največjih del svetovne literature. Nekateri ga smatrajo za najširše epsko delo sodobnosti, drugi za najlepši in najbolj napeti ljubezenski roman, Američani sami pa pravijo, da je to njihov »*Vojna in mir*«. In res je čar teh dveh debelih knjig tako silen, da se mu ne more nihče ustavljati. Genijalna pisateljica nas ob plastično risanih likih seznanja z življenjem severno ameriškega juga v času državljanske vojne. Riše nam življenje na bombaževih plantažah, razmerje gospodarjev do črnih sužnjev, razvoj glavne junakinje *Scarlet O'Hare*, njeno ljubezen in srečanje s človekom, ki postane njena usoda. Postavlja nas v zgodovinsko dobo preloma, dobo, kakršnih je v zgodovini precej, ko se podira, kar je stoletja kljubovalo, in se dviga, kar je stoletja živelo na dnu. Vizija državljanske vojne je tako plastična, da bi nas morala spraviti v obup, ako ne bi ob vsakem dotiku z resničnostjo čutili, da

mora iz ruševin vstati nekaj lepega. Komaj zaznavno prizadetost pisateljice paralizira njena blagodejna ironija, ki na vprav žensko obziren način ruši bogove in idole. »V vrtincu« bodo dve najlepši knjigi, kar jih je doslej izdala »Modra ptica«.

Stevan J. Jakovljevič je bil v književnosti kaj malo znan, toda komaj je pred par leti objavil prvi del svoje velike »Srbske trilogije«: »*Leto devetnajstirinajsto*«, je na mah zablestel kot eno največjih imen sodobne literature. Po vojni ni bila v Srbiji še nobena knjiga tako zelo čitana, kakor njegova obširna epopeja. In ne samo v Srbiji. Prevajati so ga začeli in ga še prevajajo tudi v druge jezike. Njegova »Srbska trilogija«, katere prvi in drugi del izide prihodnje leto v naši založbi pod skupnim naslovom »*Pod križem*«, opisuje dogodke svetovne vojne, kakor jo je doživljal srbski narod. Prvi del te trilogije »*Leto devetnajstirinajsto*« opisuje dogodke do velikega zloma avstrijske armade, drugi del »*Pod križem*« pa umik srbske vojske iz domovine in pot čez albanske gore na »otok smrti«. O svetovni vojni je bilo napisano že nešteto knjig, toda še nobena, ki bi tako nazorno in obenem s tako vedro resnim humorjem prikazala življenje vojaka in življenje celega naroda v času te strašne katastrofe. Avtor spremlja življenje vojakov od prvega dne mobilizacije pa do najhujših dni v fronti. Ob tej knjigi doživlja čitatelj velike in majhne bitke, poraze in zmage, napore in odpočitke, borbe v prvih vrstah, dolge marše, lakoto in žejo, kakor da bi bil sam zraven. Nobeno časopisno poročilo in nobena še tako nazorna slika ali film nam ne more dati tega, kar nam da ta knjiga. Ena njenih najzanimivejših lastnosti pa je, da čitatelja kljub vsem strahotam ne odbije in ne stre v njem vere v človeka, marveč mu jo še utrdi. Sproščen, ki ga človek občuti ob branju knjige, je pač najplemenitejši znak velike umetnine. Prav je, da tudi Slovenci dobimo v prevodu to delo, ki mu je nedvomno namenjen zmagovit pohod v svet.

Anton Ingolič je Slovencem že dobro znan po dveh svojih romanih: po »Lukarijih« (ki se prevajajo sedaj tudi v češčino), ter po »Soseski«. Njegov najnovejši roman »*Na splavih*« pa presega po zanimivosti in po kvaliteti obe njegovi prejšnji knjigi. V tem delu riše avtor s spretno roko življenje, ki nam je bilo do zdaj docela neznano. Postavi nas gori na Pohorje v gozdove, nato pa ob bregove Drave, kjer pripravljajo splave, in na njene nevarne valove, po katerih vozijo splavarji les doli na jug. Na tem zanimivem in nenavadnem ozadju nam avtor naslika celo vrsto človeških značajev in njihovih usod. Tu so splavarski gospodarji, nekakšni lesni trgovci, ki kupujejo les od kmetov, splavarji, ki grade splave in jih vozijo, ter kormoniši, vodniki splavov. In vsak od teh ljudi živi svoje posebno srečno ali nesrečno življenje. Tu se bije trd boj za denar in za bogastvo, kakor tudi zgolj za trdi vsakdanji kruh. Vmes posega nezreča in smrt, ko zahteva voda svoje žrtve, zapletajo in razpletajo se vroče ljubezenske zgodbe, ki oblikujejo ljudi in usmerjajo njihovo življenje. Nekateri se dvigajo, drugi propadajo, nekateri začenjajo, drugi umirajo. Življenje teče kakor reka, ki je včasih mirnejša, včasih pa nevarna, in tedaj neusmiljeno tirja svoje žrtve. Tako smo s tem romanom dobili pomembno in zanimivo delo, ki drži čitatelja v napetosti od začetka do konca. Roman »*Na splavih*« bo dogodek v naši slovenski literaturi.

REVIJA MODRA PTICA

Poleg teh štirih knjig bodo naši naročniki tudi prihodnje leto prejeli mesečno leposlovno revijo »Modro ptico«, ki jih bo kakor do sedaj seznanjala z domačimi in tujimi literarnimi problemi ter prinašala zanimive novele, pesmi, članke in poročila.

Naročnina ostane ista kakor do sedaj.

PROŠNJA IN OPOZORILO NAROČNIKOM

Svetovni dogodki zadnjega meseca, kakor je razumljivo, tudi mimo nas niso šli docela brez sledu in neopazno. Pojavile so se razne težave, zlasti glede materiala, ki mora priti iz inozemstva. Vendar so zdaj ovire premagane, tako, da nam je zasigurano docela nemoteno poslovanje v prihodnjem letu. Vendar pa moramo opozoriti naročnike, da je to poslovanje zdaj veliko bolj kot kdaj koli poprej odvisno tudi od rednega plačevanja naročnine. Zato prosimo vse naročnike, da redno vsak mesec izpolnijo položnico in jo oddajo na pošto. Mesečni obrok za posameznika ni velik, toda za založbo je pogoj rednega dela.

Četrta redna knjiga za tekoče leto

SAMOTNI KŘEŠIN

KARLA NOVEGA

se je zaradi zaprek, ki so v zadnjem času nastopile, nekoliko zakasnil. Sedaj so težkoče premagane in izide ta zanimiva knjiga v nekaj tednih. Naročnike prosimo, da še nekoliko potrpe. Zaostankarje na naročnini pa opozarjamo, da ne bodo knjige dobili prej, dokler ne bodo imeli poravnanih vseh že zapadlih obrokov. Zatorej naj se podvizajo z nakazilom.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

PRIDOBIVAJTE NOVIH NAROČNIKOV

Povejte svojim znancem, da bo letošnji knjižni program najzanimivejši, kar jih je kdaj imela Modra ptica. Zato naj se že sedaj naroče in si tako zasigurajo naše knjige. Letos se je primerilo, da nekateri novi naročniki, ki so se prepozno naročili, niso mogli več dobiti »VIA MALE«, ker jo je zmanjkalo. Prva knjiga prihodnjega leta »V VRTINCU« *bo doživela nemara še dosti večji uspeh* kakor ga je »Via mala«, zato naj se novi naročniki pravočasno priglase.

NA ZORANIH IN PUSTIH MAČVANSKIH NJIVAH

STEVAN J. JAKOVLJEVIČ

Ta sestavek je eno poglavje iz S. J. Jakovljevičeve »Srpske trilogije«, v kateri opisuje srbski narod v svetovni vojni. Prvi in drugi del te trilogije izide prihodnje leto v naši založbi.

Od Mitrovice pa skoraj do Šabca sta se vlekli vrsti strelskih jarkov v večji ali manjši razdalji; ponekod nista bili več ko petdeset metrov narazen, tako, da bi človek lahko kamen vrgel iz enega v drugi jarek. In na obeh straneh so bile razvrščene baterije, ki so obstreljevale sovražne jarke, včasih pa, zaradi premajhne razdalje, tudi svoje.

Mi smo se tako utrdili, ko da nameravamo za vekomaj ostati na teh zoranih njivah. Strežaji vsakega topa so imeli svoj podkop na eni, skladišče streliva pa na drugi strani topa... Nekaj najbolj preprostega in najbolj navadnega. Bila je to štirioglata ali pa pravokotna, dva metra globoka jama, približno ko skopan grob. Čeznjo so bili položeni hlodi, nato plast ločja, vse to pa je bilo pokrito z izkopano prstjo, tako da je bil od zunaj zakop popolnoma podoben sveži gomili. Odprtina je bila na tisti strani, kjer je bil top.

V temačnem podkopu, v katerem je zaudarjalo po trohnečem senu, so vojaki prebili dolge noči. Žabice so skakale čeznje, v ločju nad njihovimi glavami pa so klestile miši. In če so postale le prenadležne, se je dvignil kateri od vojakov in udaril s pestjo po hladu. Za nekaj časa so se umirile, potem pa so škrebļjale naprej.

Naši opazovalci so poslani naprej, in čez dan začenjamo večkrat z ognjem. Med presledki pa vojaki čistijo topove, dovažajo slamo, perejo perilo ali pa kopljejo zvezne hodnike med posameznimi topovi... Toda noči nam presedajo. Po nekaj kratki vstajamo in začenjamo z ognjem. Streljanje pešcev se oglasi po navadi nekje na levem krilu, potem pa se razpne po vsej fronti. Ravnina bobni in reglja od pokanja pušk in strojnic. In potem pešci po navadi sporočajo: »Obstreljujte, po nas je!« Ali pa: »Sovražnik naskakuje«... Ko pa se raztrešči nekaj šrapnelov, puške naglo utihnejo, razen pri tistih prednjih stražah, kjer »lajajo« vso noč. Pri njih se navadno ogenj tudi začne. Pravijo, da te mrtve straže dostikrat vso božjo noč streljajo iz strahu ali pa zaradi prividov, ki jim jih povzroča šušljanje listja ali pa majanje dreves. Nato začno še z bombami. Fronta vzvalovi, in takrat zahtevajo topniško pomoč. Nekaj podobnega, kakor če začno otroci kričati, pa se prikaže mati s palico v rokah.

— Oh, kdaj bomo že vendar odšli s te puste ravnine! — so govorili vojaki, vztrepetavajuč ob vsakem žvižgu svinčenke.

Nekega dne pa so začeli zvoniti vsi telefoni, od tistih v pehotnih jarkih pa do onega v divizijskem štabu. Pešci sporočajo, da so Avstrijci privlekli

v svoj rov celo baterijo in da: »so vse pobili«. Divizijski poveljnik pa z najstrožjim glasom ukazuje, da je treba baterijo izvohati in jo uničiti. Polkovni poveljnik ukazuje, naj ta »pokolj« izvrši divizijski poveljnik, ta pa prenese ukaz na baterijskega komandirja s pripombo, da morajo to pot vodniki osebno opazovati iz strelskega jarka. Baterijski komandir je poklical naju, dva vodnika:

— Poveljnik je ukazal, naj eden od vaju odide takoj sedajle. Prvi boš šel ti, — in pokazal je name. — Tista baterija se nahaja v smeri četrte čete...

— Kje pa je četrta četa?

— Kako, kje? ... Najbrže ne v mojem žepu, marveč tam spredaj! — in komandir je stegnil roko in naznačil prostor dveh kilometrov. — Zglasil se boš pri četrtem komandirju. Naši telefonisti so pa pri prvi četi. Takoj jih pokliči in jih spravi v zvezo z baterijo. Zdaj pa pojdi... Ne, čakaj, poveljnik je ukazal, da se pred odhodom zglesiš pri njem.

Vojaki so mi postrežljivo pomagali opravljati se. In ko sem odhajal iz baterije, sem šel prav tako težko kakor na dan mobilizacije, ko sem se poslavljaj od doma.

Prišel sem pred podkop divizijskega poveljnika. Snel je telefonske slušalke z ušes in se zravnal.

— Torej greš. Že prav. Glej, da boš gledal in mi ne boš delal neumnosti. Razumeš? ... Zahtevam, da tisto baterijo vidiš sam, z lastnimi očmi, ne pa da se ti nalažejo pešci. Ko jo boš zagledal, me pa takoj obvesti. Razumeš?

— Razumem!

— Kaj razumeš?

— Gospod podpolkovnik, razumem, da moram najti sovražno baterijo...

— Da jo vidiš s svojimi očmi!

— Da jo vidim s svojimi očmi in da obvestim vas o tem.

— Tako je! Zbogom! — je naglo končal in mi ponudil roko.

Pozdravil sem. V mirni drži sem se obrnil na desno in brez točno določene smeri sem nagonsko zavil proti jarkom.

Dokler sem vedel, da me vidijo ljudje iz baterije in poveljnik, sem stopal pogumno; čim pa sem stopil v gozdič in začutil, da sem docela sam, me je obšel nemir. Tisoč pet sto metrov bom moral prehoditi takole po ravnem, preden bom pri naših pešcih. In na tej poti so nemara mesta, kjer me lahko opazijo iz sovražnih jarkov; tedaj bodo name gotovo streljali. Obstal sem.

Na fronti je mir. Pred seboj vidim pohojeno koruzo, malo naprej gozdič, potem neko ograjo okrog pristave. A če začno streljati? — se spomnim in vztrepečem, išoč mesta, kamor bi se skril. Potem stečem k tisti ograji in se poženem čeznjo; strohnelo protje se prelomi in se v strahu ozrem. Nikjer žive duše. Malo naprej je jama, ki jo je napravila granata, in sveže nametana prst. Oprezno obidem to mesto... morda so tudi mrtvi tam. Pred menoj začno pokati puške. Svinčenka mi zažvižga nad glavo, in prepričan, da streljajo name, ležem. Mrzel pot me obliva... Toda neumno je ležati na nezavarovani ledini. Dvignem glavo in pogledam okrog sebe, potem pa se naglo poženem in stečem do debelega hrasta. Snamem si šajkačo in si brišem pot s čela... Takrat sem se spomnil onih v bateriji, kako polegajo ob topovih. In da je vsaj kdo z

menoj! Zdi se mi, da so me vsi zavrgli. A zapoved moram izvršiti. Sicer pa menda nisem edini, ki hodi tod — se hrabrim in kukam izza hrasta, če ne bi koga opazil. Toda pred menoj je njiva, zasejana z bučami. Če jo hočem obiti, bo precej daleč; zato se mi zdi najbolje, če stečem čeznjo. A ko napravim prvi korak, sem prepričan, da cela strelska vrsta cilja vame... Vrniti se ne morem. Zberem moč in že malce zmešan stečem in vsak trenutek pomišljam, da sem še živ in da je tisti plot daleč, nekje daleč; zdi se mi, da mi zmanjkuje zraka, noge se mi v nekaj zapletejo in padem... Slišim biti lastno srce. Zajamem zraka, potem neham dihati... Ko da na levi nekje streljajo. Zlekнем se po tleh. Oh, ali bo že tega konec — megleno premišljam in se spomnim poveljnika, ki je tako mirno ukazoval.

Po strelu sodim, da sem blizu. Ostro prasketanje se razlega nekje pred menoj. Človek mora občudovati pešce. Ko živinčeta padajo in nikomur jih ni žal; poveljniki se celo ponašajo z velikim številom mrtvih. Čutim, da prihajam sedaj med druge ljudi, častne in vzvišene, a ki živijo v večnem peklu.

Čeprav s prežirom mislim na zaledje, vendar, vendar... človek nima šest življenj... Sonce blago sije in vetrič, ko da boža. A tistale buča tamle je predrta, svinčenka jo je; planem in se stisnem ob plot.

Težka je samota celo tedaj, kadar teče življenje po svoji navadni poti, kaj šele zdajle v vojni. Ko bi me samo ranili!... Kaj bi počel?... Toda opazili me bodo prav gotovo, saj ni zidu za našo fronto. In vse jasneje vidim, v kakšnem bedastem položaju sem, a ne po lastni krivdi... Oni človek je mirno stegnil roko in dejal: vidiš, v tej smeri!

Glavo pomolim izza plota in oprezujem... Na levi je na pol podrta hiša, pred menoj gaj, na desni pa sveže izkopana zemlja. Zopet pogledam hišico in na svoje veliko veselje opazim, da je nekdo pokukal iz nje.

Stečem tja. Vojak me pozdravi.

— Katera komanda je to?

— Četrty bataljon...

— Čemu ste tu?

— No... saj vidite, kuhinja...

— Kje pa so jarki?

— Tam pred gozdičem, pogledjte jih.

— Ali streljajo na vas?

— Streljajo, toda mi smo se zavarovali z one strani — in z roko je pokazal na jarke.

Potem mi je pojasnil, kako je mogoče priti do četrte čete.

— Ali se vidijo sovražni rovi?

— Kajpada, pogledjte... kako bi vam dejal, vidijo se tamle od tistega drevesa pa do tistega plota.

— In streljajo, kajne?

— Oja... streljajo, — pravi ravnodušno, ko da oni lučajo kame-nje sem.

— Ali ti greš kdaj tja?

— Grem, kadar me kliče poveljnik.

— In... ali streljajo nate?

— Streljajo, a kaj se to mene tiče. To je njihov opravke.

— Ali bodo name tudi streljali?

— Kdo ve! Dolžni vam ne bodo ostali!...

Ah, najraje bi ga bil usekal.

— Dobro, ali kateri pade, kadar takole po ves dan tekate sem in tja?

— Pade, Bog mi je priča, včeraj je enega klepnilo.

— Do smrti?

— Ne, nak, imel je srečo, samo čeljust mu je odtrgalo.

Potem premišljam, ali se dela norca, ali pa je res že tako otopel, da je docela ravnodušen nasproti tem grozotam. In da bi ga preizkusil, sem ga nagovoril s strogim glasom:

— Obleci bluzo, — spremil me boš k poveljniku.

Brez besede se je obrnil in oblekel bluzo, pripravljen na odhod.

— Pazi na ogenj, slišiš! — se je obregnil ob nekoga notri.

— Veš kaj, nazadnje te niti ne potrebujem... lahko grem tudi sam.

— No ja... kakor ukažete, — je dobrodušno odgovoril.

— Kdaj pa raznašate večerjo?

— Večerjo? Tu ni večerje! Kar jim prinesemo pred dnevom, imajo za ves dan. Čez dan ne kurimo... Šele sedaj bomo...

Takrat sem se spomnil baterije, kjer se služba opravlja kakor v mirnem času. In še govoričijo, da fižol ni dober, in se tihotapijo v vas po kokoši.

— Prav pri tistemle drevesu so mi pred kratkim prestrelili kotel. K sreči je bilo zelje v njem. Zelnica je stekla ven, gošča je pa ostala.

Sonce je bilo že zašlo, a njegov rdeči sij je še žarel, ko da nekje gori.

— Ali grem lahko sedaj?

— Lahko... ampak stecite, je bolj varno, — me je tolažil.

Prav nič nisem bil odločen, ko sem odšel. Samo ena puška naj bi bila počila, pa bi jo bil pobral nazaj. Toda sram me je bilo pred vojaki. Pešci se radi posmehujejo topničarjem.

Pri tistem drevesu sem vzdrhtel, — glavo sem stisnil med ramena in stekel, kolikor sem mogel. In tedaj se spomnim prestreljenega kotla. Veter piska okrog ušes, zdi se mi, da pokajo puške, toda še sem živ, živ, ker tečem, še malo... in poženem se v tisto živo mejo. Obstal sem, se obrnil in zagledal kuharja, kako mi maha z roko, ko da hoče reči: no zdaj ste pa že na varnem. Čutil sem se srečnega, da sem ostal cel, in stal sem vzravnal, da bi se oddehnil. Pozabil sem, da me svinčenka tudi v tem položaju lahko zadene, ker sem pravkar preživel že težje trenutke, ko sem bil izpostavljen sovražnim očem.

Takrat sem spoznal, zakaj so pešci tako ravnodušni, kadar žvižgajo krogle okrog njih. Že tolikokrat so bili prav pred puškami in so ostali živi, čemu bi se varovali, kadar nihče ne strelja naravnost nanje.

Stopil sem skozi gozdič in nenadoma sem zagledal jarke.

Pred menoj so bili ogromni kupi sveže prsti, med katerimi so zijale globoke jame. Po položnem bregu sem se pognal v ta labirint, kjer sem zagledal ljudi, ki jim je bilo na obrazih videti trpljenje in grozote krvavih dni. Bili so bledi in izpiti, bogve koliko časa se že niso brili, obleko pa so imeli zanemarjeno in blatno. Noge so imeli v raztrganih opankah ali v ostankih čevljev, ki so bili že beli od vode in blata. In še globlje rijejo v zemljo in kopljejo kanal v ozadje.

Pešci...

Kljub vsemu so me pozdravili, eden pa je pošepnil: »topničar« — in vsi so se — zdi se mi, da jezno — ozrli v moje lepe škornje in svetle ostroge.

— Kje je bataljonski poveljnik?

— Naravnost, potem na desno... Izvorec, pokaži gospodu naredniku. Zamolklo odmeva zvenkljaje mojih ostrog od mehke in mastne zemlje, ki smrdi po postani vodi. Rov je globok, da lahko človek stoji v njem, nad glavo pa se dviga nametana prst ko gora. Sonce je že zdavnaj zašlo, hodniki so temačni in zdi se mi, da se potapljam v tej zemlji in da izgubljam zvezo z vsem ostalim svetom. Toda tisti čut dolžnosti, ki žene ljudi v smrt, ubija mojo zavest, da sem stroj, ki se ravnodušno zaletava v vlažne stene; samega sebe prepričujem, da mi je menda tako sojeno. In če že mora tako biti, naj bo, ker tudi sam tako hočem.

— Tukajle je poveljnik — mi tisti Izvorec pokaže z roko nekakšno duplino, iz katere je zijala tema.

Obstal sem pred vhomom in zažvenkljal z ostrogami, da bi opozoril nase. Iz teme se je prikazala človeška postava. Po čepici sem spoznal, da je višji častnik. Segel mi je v roko, potem pa je začel s pridigo:

— Dobro, da so se odločili in so te vsaj sedaj poslali. He, bratec, konec jemljemo tukajle, in nobenega topničarja od nikoder...

— Zdaj so mi ukazali, — sem spregovoril, opravičujoč se.

— Nisem rekel to radi tebe, ampak radi tistih, ki tebi ukazujejo. Sem bi jih prignal, — da bi videli, kako je. Kaj si ti v bateriji?

— Gospod major, vodnik drugega voda sem.

— Aha! — se je nasmehnil. — Veš, vprašujem, če niso morda poslali človeka, ki je prišel pobirat krmo za konje. Dobro, dobro! — In se obrne: — Ordonančnik!... Pelji narednika h komandirju četrte čete. Narednik, najti moraš tisti top in ga uničiti.

Pozdravil sem in odšel, v ušesih pa mi neprestano pozvanja: »Najti ga moraš in uničiti.« In prav tako je dejal moj poveljnik in verjetno tudi vsi tisti višji. Že sem se začel bati veličine in pomembnosti naloge. In če ga hočem najti, ga moram videti, in če ga bom videl, bodo tudi oni videli mene... Z glavo sem zadel ob prsteni zid in se zdrznil.

— Spustite me naprej. Tukaj zavijte, — in ordonans me je prijel za roko.

Puške so začele pokati in zdelo se mi je, da pokajo nad mojo glavo. Zdramil sem se in stisnil glavo med ramena. Hvala Bogu, da je vojak pred menoj in ne vidi mojega strahu. Hodnik je izpeljan v cik-cakasti črti in vodnik me neprestano opominja, kam moram zaviti. Toda sedaj se že lažje znajdem, prav tako je, ko če gre človek v temi po stopnicah navzdol.

Pred nama se oglasijo stopinje.

— Počakaj, — reče moj vodnik, in tiste postave so se stisnile ob zid. — Pazite na glavo! — opozori mene. In takrat sem tik sebe zagledal vojake, ki so nosili na ramah zaboje streliva. Kakih deset jih je bilo. Skoraj doteknili smo se z obrazi in meni se je zdelo, da so kamniti.

Čeprav ni niti sto metrov zračne črte, se mi je zdelo cel kilometer. Že se sliši hrup vojakov, klicanje, še nekaj oglov in znašel sem se na malem prostornejšem mestu.

— Kaj je tu komandir? — je ordonančnik vprašal vojake.

— Kdo sprašuje? — se je nekdo oglasil iz jame.

— Jaz, gospod poročnik.

— Kdo »jaz«, vrag s teboj...

— Bataljonski ordonančnik...

Iz mračnega podkopa je dahnil vame vonj po prsti, pomešan z duhom po žganju. Nekdo je prasn timer žveplenko in prostor se je malce razsvetlil. Pripognil sem se ob vhodu in vstopil.

— Me veseli, me veseli, da vidim tudi topničarje, — je govoril debelušen človek v vojaški obleki brez epolet, ki je ležal na dveh deskah, ki sta bili položeni čez neke hlode. Naokrog so čepeli vojaki. — Dobro je, veš, da tudi vi malo povohate smodnik.

— Ne boj se, tega tudi nam ne manjka...

— Vem, vem, a to je nekoliko drugače. Zame se pri baterijah vojna neha... Posilni, daj no tisto slivovko sem... Vidite, tole je edina osvežujoča in okrepcujoča pijača v jarku... O—ho—ho! No, narednik, potegni!... Veš, pasje je naše življenje.

— Gospod poročnik, — pred odprtino se prikaže senca — novo strelivo je tu.

— Prav... Čakaj. Ali ste prinesli puško za tistega, ki mu jo je danes raznesla granata?

— Sposodili smo si jo pri komandirju tretje čete. Tam je eden padel. Toda komandir je dejal, da mu jo moramo vrniti, ko pade kateri naših.

— Dobro, potem se ti brigaj za to stvar.

— Razumem!

*

Čutim, kako se me loteva omotica. Ti ljudje tukaj, se zdi, da so docela izgubili pojem o življenju in smrti. Pod zemljo prebivajo in se premikajo ko živi mrtveci in čakajo ure, ko jih bodo zbrisali iz spiska. Pa so kljub temu razpoloženi za smeh in šalo.

— Ti, narednik, torej veš, kakšna je tvoja dolžnost... Tisti top ne strelja ponoči, jutri pa kar ti Bog da.

— Vaši telefonisti so prišli, — pripomni neki ordonančnik.

— Aha! — nadaljuje komandir. — Rekel sem jim, naj ostanejo pri strojnici. Tu je podporočnik Alekša, zato pojdi tja... Slišiš, kaj je novega?

Pripovedoval sem jim o nekih skladiščarskih novicah. Njih pa je najbolj imelo, kdaj bo konec vojne.

To je bilo dvajsetega septembra tisoč devetsto štirinajstega leta.

Stopil sem ven in krenila sva v cik-cakasti črti in za tretjim oglom naletela na strojnico.

Podporočnik je ležal v neki globeli na slami. Razpoložen je bil, ko me je opazil. »Bom vsaj z nekom lahko govoril,« — mi je dejal, potem ko se mi je predstavil.

Prišel je tudi baterijski telefonist Tanasije.

Njegovega prihoda sem bil vesel kakor človek, ki v tujem in neznanem svetu zagleda rojaka. Tanasije se je smejal in mi pravil, kako zelo si je zaželel svojih tovarišev v bateriji.

— In nobeden se me ne spomni in mi ne pošlje kokoši. Tukajle je bolj tenka, gospod narednik. Pešci so gospodje, kadar se premikajo; takole v jarkih so pa največji reveži.

Potem mi je pokazal, kje je telefon. Pravi, da je poveljnik dvakrat spraševal, če sem prišel. In poklical je divizijo, da bi sporočil.

— Gospod narednik, poveljnik vas kliče.

Prijel sem slušalko.

— Alo, alo!

— Hej, narednik, ti potrebuješ dve uri, da prideš tja! — me je ježno ozmerjal poveljnik.

— Zašel sem... nisem vedel za smer — sem se opravičeval.

— Poslušaj... obveščal me boš, čim se kaj pripeti. Si razumel?

Spustil sem slušalko in premišljal, kako ljudje brez vsakega vzroka delajo že tako težko in mučno življenje še bolj zapleteno. Nihče mi ni vedel dati navodil, zdaj pa se poveljnik jezi, ko da sem se sprehajal po polju in trgal rože.

— Veš, tovariš, — je spregovoril podporočnik Aleksa — taka je njihova služba. Mi, ki padamo, se ne vznemirjamo tako hudo kakor oni v zaledju... Posilni, prižgi no tisto brljavko, da človek vidi vsaj kam sesti.

Vojak je nekaj brskal po slami, nazadnje pa je posvetila slabotna luč. Prižgal je slepo svetilko, ki je imela samo na eni strani steklo.

Bili smo v jami, ki jo je pokrivala streha iz dračja, na levi in desni strani pa so jo zastirale ponjave.

Začuden sem gledal to svoje novo stanovanje in privzdignil ponjavo, da bi videl, kam je mogoče priti iz luknje.

Podporočnik se je nasmehnil.

— Tole na levi strani je jedilnica, ki se razteza prav do Mitrovice, na desni je pa salon tjakaj do Šabca.

Nemara sem ga debelo gledal, zato mi je še enkrat pojasnil:

— To je strelna vrsta...

— Kaj... nikogar več ni spredaj?!...

Avstrijci so nam prvi sosedge.

Prikrivam svoje vznemirjenje in se čudim, kako mirno mi to pripoveduje. Nekdo je v bližini sprožil puško in zapiskalo mi je v ušesu.

— Na koga pa ta strelja, ko je tema in se nikamor ne vidi?

— To so stalni opazovalci. Gotovo je kaj opazil... kdo prižge cigareto, pa se vidi skozi strelno lino.

— Kaj je tako blizu?

— Na temle mestu bo kakih šestdeset metrov.

Osupel sem gledal podporočnika, ki je mirno ležal in kadil cigareto. Silil sem se, da bi bil zbran in miren, čeprav sem skoraj na vratu čutil sovražnikov dih. Da, da, v bateriji je občutek miru veliko večji, ker so nam prizanešeni vsaj nenadni napadi.

Odzunaj zaslišimo udarce nog; nekdo sprašuje za podporočnika.

— Podporočnik Radojko, mi reče Aleksa.

— Bog daj... A, topničar je že tu... Sédi, sédi, tovariš.

Obraz mu je ostro izoblikovan in porasel s prvimi črnimi dlačicami. Oči ima črne in iskreče, da se njegova duša vsak trenutek zrcali v njih. S svojim nastopom je prinesel nekaj vedrega med nas.

— Strojničar, daj no tnalo sem... Kakšni ljudje pa ste vendar, gostje pridejo v hišo, pa jih niti ne povabite, naj sedejo. Kaj misliš, — je pomelžiknil Aleksa, — zdaj je pa prišel v našo cerkev. Samo počakaj, da začne zdihovati: »Gospod podpolkovnik, nahajam se v območju pehotnega ognja, pa ne morem opazovati,« — ploskne podporočnik Radojko z rokami in pomenca z dlanmi, iz prsi pa mu lije širok smeh, da se vidijo njegovi beli in lesketajoči se zobje. — No, no, šalim se, šalim! — in me prijateljsko potreplja po rami.

— Prav zares, bil je nekdo, ki je takoj sporočil, da je v območju pehotnega ognja in zato ne more opazovati.

— Ne vem, toda polagoma bom postal praznoveren... veroval bom v srečno naključje ali kakor koli že imenujete to. Saj vendar veš, kaj se je dogodilo pred tremi dnevi. — Radojko se je zdaj obrnil proti meni. Ukazali so mi, naj mečem bombe. Ponoči je bilo. Štiri vojake sem vzel s seboj in imeli smo vsak po pet bomb. Zmuznili smo se iz jarka in se jim čisto približali, tako da sem slišal šepetanje v njihovih jarkih. Takrat smo začeli metati... dumba, dumba, naravnost v njihove jarke. Zaslišali smo klice na pomoč... Toda tedaj so začele prasketati njihove puške in strojnice, mi pa na takile ledini, — in pokazal je dlan. — Ne vem, kako smo popadali v jarke. In premislite: pet nas je bilo in nobenemu se niti las na glavi ni skrivil, v jarku pa je eden padel, eden je bil pa ranjen v glavo. Vidite...

Pripovedoval je čisto mirno, skoraj veselo, ko da sedi kje v gostilni.

— Ste vi tudi strojničar?

— Nisem, pač pa mučenec božji, ki se mu pravi pešec. Sicer pa žival, ki je ne omenja nobena knjiga o živalstvu, a pravi se ji podporočnik, vodnik četrte čete. Kličejo me pa za: Radojka Savića, — in krohotaje se je nasmejal. — Tale tukajle je pa strojničar, sicer ga pa kličejo: »gospod Aleksa«.

Podporočnik Aleksa se je začel zvirati, da so pokale kosti, in je z nogo sunil v ilovnato steno, da je začela prst v kosih padati na nas.

— Da, gospod sedaj, ko mirujem, — in obrnil se je proti meni. — Moj voj je skrit in nastopa samo, kadar je boj na nož.

Potem premišljam, kako skromne so zahteve in želje teh ljudi. Aleksa se nahaja v prvem strelskem jarku, šestdeset metrov od sovražnika, in »gospod« je samo zato, ker ni v akciji. Svinčenke pa naprej in naprej žvižgajo nad glavami, bombe se razletavajo okrog njegovega podkopa, granate padajo nanj kakor na druge pešce.

— Slišiš, veš zakaj sem prišel k tebi? ... Imaš kaj tobaka?

— E, to zelišče pa tudi pri meni ne raste... Milisav!

Na vhodu se je prikazala polomljena vojaška postava.

— Prijatelj, ali je mogoče kje dobiti malo tobaka?

— Tisti topničar ga ima... ki je nocoj prišel.

— Moj Tasa! sem se takoj spomnil in ga poklical. — Imaš tobak?

— Kolikor je Bog dal, — se odpenja in vleče iz nedrij ploščat mošnjček, poln pretrganih cigaret in tobakovega prahu.

Tanasije pripoveduje, kako je bil določen pri bateriji za vzdrževalca zveze s pehoto. V bitkah zadnjih dni, preden smo prišli v ta kraj, ni imel drugega opravila, pa je preobračal žepe mrtvim in jim kot izkušen vojak med drugim pobiral tudi tobak.

Podporočnik Radojko si ves zadovoljen mane roke in baše svojo tobačnico. Potem vstane.

— Tovariš, vzemi...

— Hvala... hvala, nikar, gospod podporočnik.

— No!... Menda ne boš ti meni ponudil. Koliko denarja si imel, ko si se odpravil v vojno?

— En dinar...

— No, in boš imel dovolj do konca vojne?

— Kakor bo nanese, mogoče bo nekaj malega še ostalo, — se nasmiha Tanasije in rine tobak v nedrije.

— No, prijatelja, hvala in na svidenje.

— Kam pa?

— Kam? ... Nocoj homo zopet bombe metali ... Vidite, kar na lepem se v zaledju kdo domisli, pa pograbi telefon: »Alo, alo, nocoj vznemirjajte sovražnika.« Kakor, da se mi tukajle obmetavamo s hruškami in kamenjem. In ko vržemo bombe, zakadijo oni za nami granate in nazadnje imamo nekaj mrtvih in ranjenih. In čemu? ... Zato, ker je treba vznemirjati sovražnika! Vidite ... mi vznemirjamo njega, on pa nas. Tisti v zaledju pa spe. Tale tukajle pa, — in z roko je pokazal proti podkopu četnega komandirja — mesto da bi pojasnil, da bi jim raztolmačil, da je moštvu potreben počitek, ker smo že tako po cele noči na preži, pa enostavno pravi: »Razumem, razumem!« ... Radojko naj pa izvrši. Vidite ... Pozdravljeni! — in zmanjkalo ga je za ponjavo.

Prevedel Tone Potokar

NEVARNA IDILA

VLADIMIR BARTOL

(Nadaljevanje)

Sam ni vedel, kako in kdaj sta prišla v hotel, kdaj se je Vanda v svoji sobi preoblekla in napravila in kdaj sta odšla skupno k večerji. Šele ko sta stopila v jedilnico, ga je nebrzdan, razposajen smeh, ki je mogel veljati samo njemu, splasil iz njegove odsotnosti. Spoznal je Julijin glas in prestrašil se je tako, da mu je za nekaj trenutkov zastal utrip srca. Celo Vanda je začudeno pogledala tja, od koder je prišel ta čudni, skoraj narejeni smeh.

Sedla sta k prosti mizi in naročila večerjo. Gostje so ju radovedno in indiskretno ogledovali in Verbnik je prestajal peklenske muke. Nepristano mu je donel na uho Julijin nenaravni smeh. Slišal je, kako ji je rekla njena mati:

»Kako se vendar smeješ, Julka?! Kaj si bo mislil gospod inšpektor o tebi?«

In zdaj je spoznal tudi inšpektorjev glas:

»Le pustite jo, gospa, da se nasmeje, dokler ji še tekne. Prej ali slej ji bodo itak peruti pristigli.«

Nekaj temnega je spreletelo Verbnika, kakor daljna slutnja. Spet se je prisilil, da bi bil navzočen poleg Vande. K Julijini mizi si ni upal dvigniti oči.

»Ali veš, kako sem se vpisala v knjigo za goste?« je veselo pripovedovala Vanda poleg njega. »Preden sem odpotovala, mi je prišel slučajno v roke star potni list. Vzela sem ga s seboj in zdaj sem se vpisala s svojim dekliškim imenom.«

Verbnik ji je veselo pokimal. Toda njegov izraz je bil tako odsoten, da je postala Vanda pozorna.

»Čisto izpremenjen se mi zdiš,« je dejala. »Ne vem, tako se mi zdi, kakor da bi ti nekaj ne bilo prav.«

Verbnik jo je začel prepričevati, da je vse v redu in da je on danes najsrečnejši človek na svetu. Čim dalje je lagal, tem lažje mu je tekel jezik, kakor da bi vse v njem trepetalo pred možnostjo, da bi se ne izdal, če bi se mu zataknilo. Njegov pogum je rasel in naposled si je bil že tako svest sebe, da si je upal celo pogledati k Juliji.

Nenavadno lepa je bila nocoj, tako lepa, da se mu je stisnilo srce od bolečine. Videl je, kako se je stari inšpektor sklanjal k njej, ji pripovedoval sam bog ve kakšne neslanosti in jo pri tem požiral z očmi. Zatulil bi bil od tesnobe, od nemoči zaradi vseh tisočero vezi, v katere je bil uklenjen. Toda v resnici se je samo resno priklonil v pozdrav, ko se je srečal s pogledi pri sosednji mizi.

»Poznaš te ljudi?« ga je vprašala Vanda.

»Seveda jih poznam. Tu nas je tako malo, da se moraš nehote z vsakomur spoznati.«

In da bi zakril svojo slabo vest ter se pokazal brezbriznega, ji je hitel z vnumo pripovedovati povsem ravnodušne stvari o njih.

Vendar se je začela tudi gospe Vande poláščati neka rahla nelagodnost. Neprijetno je občutila na sebi dolge in pronicljive poglede mladega dekleta, ki so tipali po njej in jo vso preresetali. Ne da bi si bila sama o tem na jasnem, je imela moten občutek, da pri tem nekaj ni v redu.

Verbnik je bil medtem neopazno pridno posegal po vinu, ki sta ga pila pri večerji. Prijazni in dobrotljivi vinski duh je polagoma zrahljal napetost v njem in ga varno speljal mimo nevarnih čeri, ki so od vseh strani grozljivo prežale nanj. Prastari, modri vinski duh, ki nam od vzema skrbi in lajša pezo naših praznih, kratkih dni...!

Po večerji je peljal Vando ven, na sprehod. Samo čimprej in čim dalje od nevarne sosesčine! Krasna poletna noč je trepetala v svojih tisočeri skrivnostih. Tu sta bila sama, ona dva, ki sta se ljubila in cenila prav zato, ker sta se oba spoprijaznila z omejitvami svojega življenja in svoje usode.

Nehote jo je Verbnik vodil proti ribniku. Čutil je, da so bili pretekli dnevi za varnimi zapahi dobrotljivega vinskega duha. Vendar se je zdrznil, ko se je zavedel, kam sta bila končno prišla. In kot da bi mu hotel nagajati hudomušen gozdni škrat, jo je vrhu vsega še skoraj nagovoril z Julijo.

»Ju — —,« je že dejal, ko mu je nadaljnji konec besede obtičal v grlu. Kot da ni bilo nič, je nadaljeval:

»Jutri torej že moraš naprej?«

»Da. On me čaka na Bledu in potem se bova peljala dalje, v Italijo.«

Z »on« je nazivala svojega moža, kadar sta si bila z Verbnikom posebno blizu, kot da bi se bala, da bi se pretrgala, če bi ga imenovala za moža ali po imenu, rahlo spletena vez med njima.

Ko sta se vrnila v hotel, sta še videla luč v jedilnici. Toda v stanovanjskih prostorih je bila tišina in nihče ni opazil, ko je smuknila, pripravljena za noč, iz svoje v njegovo sobo.

*

Bilo je že precej pozno v jutru, ko se je Verbnik zbudil. Napravil se je in potem potrkal na vrata Vandine sobe. Zdramil jo je iz sna. Šel je naprej v jedilnico in vzel časopis v roke. Bil je hladen in trezen do vsega. Samo do Vande je čutil neko prijetno, rahlo toploto.

Prišla je sveža in nasmejana za njim. Vendar je njegovo trezno oko opazilo, koliko umetnosti je bilo za to potrebno.

Najrajši bi bil še danes odpotoval z njo od tod. Toda pretvegano je bilo, da bi potovala skupaj. Moral je še počakati, kakor sta se bila prvotno domenila. Čutil je: nevarnost je bila mimo, da bi se izdal.

Po skupnem zajtrku sta šla skozi park v kopališče. Naenkrat je zašlišal pred seboj Julijin glas.

Sunkoma se je zaustavil. Vanda, ki je slišala neko zmerjanje, je obstala z njim in prislubnila, misleč, da je tudi on zato postal.

Zdaj sta tudi zagledala Julijo in pred njo nesrečnega Ivana.

»Trikrat si mi že danes križal pot!« je kričala. »Ali zares ne bom imela miru pred teboj?!«

Tedaj je opazila Verbnika z gospo Vando. Kri ji je udarila v lica. Hitro se je obrnila in zaklicala.

»Pojdiva, gospod inšpektor!«

Ivan je osramočen izgubil po stezi v grmovje. Inšpektor Stari je prikreval od nekdaj. Julija je odhitela proti hotelu, ne da bi počakala nanj ali se še enkrat ozrla v dvojico.

Inšpektor Stari je pogledal za pobeglim Ivanom in kot v tolažbo zanj zagodrnjal:

»Ta je pa zares huda.«

Potem se je obrnil k Verbniku in h gospej Vandi.

»Zjutraj sva šla z dekličem na sprehod. Ona — zajček, jaz pa taka nadloga. In ta nesrečni fant je letal križem kražem, čez najine poti. Deklič pa nasajen, da bog obvaruj!«

Zakreketal se je in odkreval za Julijo proti hotelu.

Vando je čudno spreletelo. Pogledala je Verbniku v obraz. Toda ta je ostal nepremičen. Motno je čutila, da so se dogajale okrog nje stvari, o katerih ni sama ničesar vedela. Celo njen dolgoletni prijatelj se ji je zazdel zdaj tuj in oddaljen. Toda čemu si beliti glavo? Saj bo, ko se bosta vrnila v mesto, spet vse pri starem. Ali ni bilo v njenem življenju več realnosti? Prva realnost je bila, ko sta bila z možem sama. Druga, ko sta bila sama z Verbnikom. Tretja, ko so bili vsi trije skupaj. In četrta? Četrta je bila, ko je bila sama s seboj. Kdo je poznal tisto plaho, izmučeno bitje, nezadovoljno in nesrečno z vsem, kakor je bilo? Kakor dopušča sebi, tako mora dopustiti tudi Verbniku več realnosti. Zanj naj bi bila važna samo tista realnost, ko je bil z njo. Trudila se je, da bi se povzpela iz sebe ven do te pravičnosti. Toda razmere so jo same prisilile k njej...

Po kopeli in po kosilu sta se zaprla pred svetom, da sta bila lahko sama. Kako varnega se je čutil spet Verbnik ob njej! Ali je bil zdaj kaos končno premagan? Ves tisti divji, brezumni nemir, ki se je tako malo prilegal njegovim letom in njegovim izkušnjam?

Prišel je čas odhoda. Spremil jo je na postajo in ji pomagal na vlak. Tesnobno čustvo ga je obšlo. Kakor da ga zapušča dobra, varujoča roka. Vlak je zapiskal in stroj je potegnil. Mahala sta si v pozdrav. Čutil je, kako mu je silila vlaga v oči. Nekaj toplega, dobro poznane se je odtrgalo od njega. Dolgo je še videl svetlo rutico, ki je plapolala skozi okno vagona.

*

S postaje je zavil skozi gozdič proti hotelu. Za prvim ovinkom je srečal Julijo. Kar odrevenel je, tako se je prestrašil. In vendar ga je temna slutnja napotila prav po tej poti, kot bi vedel, da jo bo tu srečal.

»Spet sami, gospod?« ga je vprašala z nepojmljivim sarkazmom.

Beseda se mu je zataknila v grlu. Ali je bila to ista Julija, ki je pred nekaj dnevi capljala ob njem bosa s sandali v roki? Ista, katere pogled ga je tako živo spominjal na pogled mlade srne? Gledal jo je in se zaman trudil, da bi ji odgovoril.

»Saj dovoli gospod, da se mu pridružim?« je nadaljevala v istem tonu.

Prikimal je. Zdaj se mu je končno razvezal jezik. Z vso prepričevalnostjo ji je skušal dopovedati, da ji ni hotel prizadejati nič žalega, da so bila njegova čustva povsem iskrena, da je sam najbolj trpel ob tragičnem zapletljaju, da je mnogo razmišljal o vsem tem in se trudil najti rešitev.

Poslušala ga je, ne da bi ga prekinila, kot da bi se še posebej naslajala nad njegovo zadrego, ki je bila očitno čim dalje bolj mučna. Končno se mu je začel zapletati jezik in je umolknil.

»Pustiva romantiko,« je naposled dejala. »Vse to je vendar debel nesmisel. Jaz računam samo s stvarmi, kakršne so, in nisem čisto nič sentimentalna.«

V njenem glasu je čutil popolno iskrenost. Kar zgrozil se je.

»Saj ne veste, kaj govorite,« ji je odvrnil. »Tisto, čemur pravite vi sentimentalnost, so velike, lepe stvari, morda edine, zaradi katerih je vredno živeti. Prepričan sem, da sami ne verujete v to, kar ste rekli. Morda ste slišali kaj podobnega od kakšnega pokvarjenega cinika, pa zdaj to ponavljate, ker se vam zdi imenitno.«

Kar grdo se je zasmejala.

»Že vem, na koga merite. Toda povem vam, na napačni sledi ste. Kar pomnim, sva bila z mambo obe takih misli. Največji osel bi se mi zdel tisti moški, ki bi se v vaših letih resno zaljubil.«

»Ne govorite tako!« je skoraj zavpil. »Mar ne čutite, da žalite s takimi besedami boga, njegovo stvarstvo, predvsem pa sami sebe in svojo mladost?!«

Smehljala se je, kakor da bi ji pomenila njegova jeza najslajšo nežnost.

»Ali veste, da ste smešni?« mu je odgovorila z najbolj nesramno vzvišenostjo. »Velemeščan, ljubimec lepih žen, pa tak romantik! Menda se vendar ne bova pričkala zdaj o eksistenci boga?! Dovolite, da rajši pohvalim vaš okus. Oba z inšpektorjem sva ugotovila, da je vaša dama lepa žena.«

Verbniku je bilo dovolj. Kri mu je zalila obraz.

»Prepovedujem vam, da mešate to plemenito ženo kakor koli z vašim hromim, neslanim inšpektorjem!«

Julija je obstala. Pogledala ga je, kot bi se silno začudila nad njegovo ogorčenostjo.

»Vi, gospod, bi radi meni nekaj prepovedovali? Vi si upate trditi, da je inšpektor Stari neslan? On, čigar duh je nad vašim kakor bog visoko! Vi dolgočasna mevža, ki niste za drugo, kakor za ...«

»... kakor za ...?« je ponovil Verbnik za njo. Ustnice so se mu tresle, roka se mu je stiskala v pest in oči so mu stopile daleč iz svojih jam.

Julija je zamahnila z roko, kakor češ, saj je vseeno. Prestrašila se je nekoliko in čutila je, da je šla že predaleč.

»No, da, vi si prepovedujete, da bi jaz govorila o vaši znanki, jaz pa si prav z isto pravico prepovedujem, da bi vi govorili o osebi, ki jo jaz spoštujem in ki je vi očitno ne poznate.«

Nekaj časa sta stopala molče drug poleg drugega. Kakor grozeč oblak je stala napetost med njima.

Sama od sebe je Julija začela:

»Inšpektor Stari je mož, ki mi je do zdaj izmed vseh ljudi najbolj imponiral. Prav nič ne govori z mano, kot da bi imel otroka pred seboj. Brez ovinkov mi je povedal, da so mu bila pri meni na prvi pogled izmed vsega najbolj všeč moja kolena. O svojem življenju pripoveduje brez vsake sentimentalnosti, s humorjem in z ironijo, da se kar kadi. Bil je samo državni uradnik in vendar je danes lastnik treh hiš v treh različnih mestih. Svojo ženo ne imenuje drugače kakor babo in vendar nimam občutka, da bi bil pri tem grob. Brez njene vednosti je izšolal že tri dekleta. Dve konservatoristki, katerih imeni sta danes znani, in siroto, ki je danes profesorica. Poslušati ga, ko vse to pripoveduje, je užitek in sreča.«

Verbniku se je zdelo, da plavajoč tone nekam nizko, nizko. Kam drvi ta čudni, vse zanikujoči otrok, ki vidi svoj ideal moža v ciničnem, pohabljenem starcu? Ali je sploh še kakšna moč na svetu, ki bi jo mogla prepričati o nečem lepšem, svetlejšem? Ali ni tudi on s svojo neobvladano stanostjo prilil nekaj olja v ta nepojmljivi, vse razjedajoči ogenj? Čutil se je brez moči nasproti zidu, ki ga je dekle postavilo mednju. Bednega, neskončno bednega se je čutil.

Videla je, da ga je ponižala in da se muči. Na obrazu ji je zatrepetal izraz zadoščenja. Vendar, da bi ublažila svoje besede, je dodala:

»Sicer je pa tudi on samo ubog hudič. Tak duh in tako bedna pojava! Ali je čudno, da je tak cinik? Kar mislim si, koliko je moral prestati!«

»Da, zanj imate srce,« je zašepetal Verbnik.

»Hm.«

Skomignila je z rameni in se namuznila.

Prišla sta do hotela.

»Rad bi še enkrat govoril z vami. Tako, kakor tiste najine prve dni. Po večerji vas bom čakal pri ribniku. Ali boste prišli?«

»Dvomim.«

Zvonko se je pri tem nasmejala.

»Da, prišli boste. Morate priti.«

*

Takoj po večerji je odšel k ribniku. Bil je strahovito razburjen. V jedilnici je videl Julijo v družbi z materjo in z inšpektorjem. Govorili so glasno in se veselo smejali. Celo gospa Bradna je bila videti, kot da se je pri tem razživela. Julija je sedela s hrbtom napol od strani proti njemu. Gledal je oval njenega lica, njene od poslušanja napol priprte ustnice in srce ga je močno bolelo. Ljubosumnost ga je žgala, da bi bil najrajši na glas zastokal. Čutil se je zavrženega, zapostavljenega in prezrtega. Vsaj enkrat da bi se bila Julija ozrla vanj! Toda zaman je ves večer čakal.

Stopal je po stezici gori in doli. Neznanska napetost ga je razganjala, da ni slišal niti regljanja žab, niti cvrčanja čričkov, niti ni videl silnega zvezdnatega oboka nad sabo.

Minevale so minute in minila je ura. Obup, neskončen obup se ga je loteval. Kolikokrat je že hotel oditi, toda prazen up ga je zmerom znova obdržal na mestu. Zdaj je minila že druga ura in za njo še tretja. Polnoč se je bližala. Dá, zdaj je vedel, da ne bo več prišla. Duševno in telesno zlomljen se je vrnil v hotel.

Tam je izvedel od stalnega omizja pri kartah, da je inšpektor naročil kočijo in da sta se z Julijo nekam odpeljala.

Kakor razkrinkan tat se je splazil v svojo sobo. Slekkel se je, toda ni mislil na spanje. Prisluškoval je. Čakal, kdaj se hosta vrnila inšpektor in Julija.

Davno je že utihnilo življenje v hiši in okrog nje. Končno — srce mu je zastalo, je slišal, da je pridrdral voz na dvorišče. Pogledal je na uro. Kazala je pol treh.

Na stopnišču je zazvenel razposajen smeh. Verbniku se je stisnilo srce. Ta smeh se mu je zdel čuden in tuj. Ali je bila to zares Julija? Smejala se je, kakor se smejejo pijane ženske.

Potem je slišal pomirjujoči inšpektorjev glas. Nekaj ji je prigovarjal. Morda jo je miril.

Naj je bila Julija kakršna koli že, naj je počela kar koli že, strašna, blazna je bila pomisel, da bi zapadla prav temu ostudnemu starcu. Na svetu, kjer so bile možne take stvari, ni bilo vredno živeti.

Glasovi so potihnili in končno je tudi njega zajel spanec. Trd, svinčen spanec brez sanj.

*

Ko se je prihodnje jutro prebudil, je sklenil, da bo še tisti dan odpoval. Tega stanja ni mogel več vzdržati. Čemu bi se tukaj mučil, ko ga čakajo v mestu dobri ljudje, ki so ga imeli radi in v katerih toplem krogu se je čutil varnega in močnega?

Ko je stopil v vežo, sta pravkar odhajala inšpektor in Julija. Opazil je, da ji je starec nekaj šepnil, na kar se je Julija divje zasmejala.

Zaškrpjal je z zobmi in šel mimo. Kaj ni bilo vse to grdo, ostudno? Po kosilu jo je ujel za trenutek samo na verandi.

»Zakaj niste prišli?«

Posmejala se mu je.

»Ali sem vam bila kaj obljubila?«

»Z onim starcem ste se pa lahko peljali sam bog ve kam?«

»To je druga zadeva, gospod.«

»Ali vas ni sram? Tako mladi in na takih potih!«

»Ali smem vedeti, kakšne namene je imel gospod nekoč z mano?«

»Čiste, poštene, človeške.«

»No, in mislite, da jih drugi ne morejo imeti?«

»Ta inšpektor ne.«

»Dovolj je tega. Ali ima gospod še kaj na srcu?«

»Dekle. Povejte mi vendar, kaj se vam je tako zamerilo, da ste se tako čez noč izpremenili?«

»Izpremenila? Jaz ne opazim ničesar. Kvečjemu to, da ste mi postali dolgočasni.«

»Čemu lažete sebi in meni? Zakaj ne priznate, da vas je užalil obisk, ki sem ga prejel?«

Srdito se je zasmejala.

»Navsezadnje si boste še domišljali, da sem bila ljubosumna. Počakajte. Čisto po pravici vam bom povedala. Oni nenadni brzjav me je zares nekoliko prizadel. Pa ne zato, ker ste pričakovali obisk. Marveč zato, ker ste se pokazali tako bednega, tako neboljšenega pred mano in ker niste prav nič obvladali situacije. Če bi bili rekli: 'Vidiš Julija, zdaj bo prišla moja prijateljica, ti pa glej, da mi ne boš kaj v nadlego,' ali nekaj podobnega; če bi bili zahtevali brez ovinkov kakršno koli žrtev od mene, pa bi bilo zdaj znabiti drugače. Tako pa, kaj naj z vami počnem? Kar je bilo, je bilo, vi me pa zdaj pustite pri miru.«

Odšla je. Verbnik je strmel za njo. Nekaj se mu je začelo svetlikati. Morda je pa vendarle še čas?

Premislil se je in sklenil, da bo ostal.

Vse je pri sebi dobro premislil. Iztrgal bo Julijo iz rok pohotnega starca. Skušal ji bo dopovedati, da če ji je tudi inšpektor ponudil svojo pomoč, vendarle ta pomoč ne bo tako nesebična. Potem bo uredil svoje stvari. Dá, to ne bo šlo brez bolečnih trgljajev. Toda zaprosil bo za premestitev in potem se bo vse samo po sebi uredilo. Samo priliko mora zdaj dobiti, da govori z Julijo na samem in ji do podrobnosti obrazloži svoj načrt. Kaj pa, ali bi ne bilo še bolje, če bi govoril naravnost z gospo Bradno?

Popoldne ni videl ne inšpektorja, ne Julije, ne njene matere. Gotovo so spali. Julija in inšpektor sta bržkone skušala nadomestiti prejšnjo prebito noč.

Pri večerji je videl vse tri v tihem, toda živahnem pomenku. Inšpektor se mu je zdel nekam izpremenjen. Bil je sveže obrit in skrbno počesan in opravljen. To se ga je nekam mučno dotaknilo. Nihče se ni zmenil zanj. Čutil se je odrinjenega in pozabljenega. Skoraj mu je bilo žal, da ni bil odpotoval.

Gospa Bradna se je kmalu poslovila. Ali pojdetta inšpektor in Julija tudi nocoj kam ven? Napeto je čakal.

Toda kazalo ni, da imata namen. Inšpektor je popil dve četrtinki vina. Bil je videti nekam molčeč in nerazpoložen. Vsaj Verbniku se je tako dozdevalo. Tudi Julija je bila resna. Kakše pol ure za materjo se je tudi ona poslovila. Kmalu za njo je odšel tudi inšpektor.

Verbnik je bil pomirjen. Pridružil se je tarokantom in molče kibiciral.

Naenkrat je zadonela hupa avtomobila. Voz se je vstavil pred hotelom. V veži so se zaslišali energični koraki in tuj ženski glas, ki se je na kratko pogovoril z gospodinjo. Koraki so se izgubili gor po stopnišču.

Igralci so se za trenutek spogledali. Potem so spet vrgli karte. Verbnika se je lotil čuden nemir. Kar mraz mu je naenkrat postalo. Sam ni vedel, zakaj. Nekaj se je pripravljalo okrog njega, ne da bi vedel, kaj.

V gornjih nadstropjih je završalo. Vsi so prisluhnili. Krik in vik in zopet, kakor da se je odprl pekel. Divje vpitje, ženski glasovi, krčevit jok.

Ali ni bil to Julijin glas?

Verbnik je planil k vratom. Ko jih je odprl, je planila ženska postava v sami spalni halji iz veže ven, na prosto. Verbnik jo je v trenutku

spoznal. Bila je Julija. Kakor okamenel je obstal. Niti koraka ni mogel narediti.

Tik za njo je prilomastila težka, debela ženščina. V rokah je vihtela palico in vdarjala z njo po vzraku. Kričala in tulila je za bežečo:

»Cipa! Vlačuga! Oženjene dedce zapeljuje! Nesnaga!«

Za njo je prišla gospodinja. Bila je vsa zaripla. Držala se je za srce in vpila v solzah:

»Tak škandal! V inšpektorjevi postelji jo je zalotila. In to v mojem poštenem hotelu.«

Tedaj se je pokazala vrh stopnišča gospa Bradna. Napol oblečena, z razmršenimi belimi lasmi, čisto bleda v obraz, z globokimi udrtinami v licih je bila podobna nočni pošasti, ki je pravkar zapustila grob in prišla strašiti ljudi. Tarokanti, ki so se zbrali pri vratih, so nemo strmeli vanjo.

Počasi, stopnico za stopnico, se je spuščala v vežo.

Zdaj jo je zagledala gospodinja.

»Ven, ven iz te hiše!« je zakričala. »Taka mati! In v mojem poštenem hotelu!«

Gospa Bradna kot da je ne sliši. Ko je prišla do nje, je dejala trdo in odločno:

»Račun!«

Potem se je obrnila k izhodu in zavpila:

»Hlapec! Voz!«

To je še zmogla. Potem se je sesedla in onesvestila.

Zdaj šele se je Verbnik zavedel. Planil je h gospej Bradni in jo zavlekel v jedilnico ter položil na klop. Doktor Cimerman se je zavzel zanjo.

Potem je Verbnik poletel iz hiše. Daleč sredi parka je zagledal bledo postavo. Bila je Julija. Dohitel jo je. Bila je napol mrtva od strahu in sramote. Odnese! jo je v hišo. Njena halja je bila vsa povaljana in ponesnažena. In pred nekaj dnevi, s sandali v roki!

Tedaj se je vrh stopnišča zaslišal inšpektorjev glas:

»Palico! Prokleta babetina! Palico mi je odnesla.«

Avtomobil pred hišo je zahupal.

Ženščina se je prikazala pri vratih.

»Aló, stari! Hitro se skidaj! Konec je zdaj tvojega hajli hojli!«

Moški, menda šofer, je odnesel palico inšpektorju. Medtem ko so zdravnik, sodnik in žene iz njune družbe spravili gospo Bradno in Julijo v njuno sobo, je prikrevsal inšpektor Stari po stopnišču, s kovčgom, palico in pelerino.

»Plačam — in tudi za onidve,« je zagodrnjal gospodinji.

Verbnik je pristopil in mu prisolil strahovito zaušnico, da so mu odletela očala daleč stran. Inšpektor ga je začudeno pogledal, potem je začel, ves tresoč se, s palico tipati za naočniki po tleh.

»Še tega je bilo treba,« je godrnjal sam zase. Ves je bil neboljen brez očalov.

Nekdo se je sklonil in mu jih pobral. Ko jih je spet nataknil, je vzel denarnico in plačal s tresočo roko račun. Na pragu je še enkrat postal, se počasi obrnil in žugaje dvignil palico.

»Proklet naj bo, ki mi je nakopal babetino na vrat!«

Navzočni so nehote pogledali gospodinjo. Zardela je in povesila pogled.

Luči avtomobila so zagorele, motor je zabrnел in hupa zapiskala. Inšpektor in gospa sta se odpeljala.

Hlapec je bil medtem pripravil voz. Natararica, vsa objokana in očitno sočustvujoča, je šla po gospo Bradno in Julijo. Ko sta se končno prikazale vrh stopnišča, so se instinktivno vsi umaknili v jedilnico.

»Kam boste hddile nocoj?! Je že plačano,« je bilo slišati gospodinjin glas.

Toda Julija in njena mati sta se vendarle odpeljali.

Kakor po silni, strašni nevihti se je po njunem odhodu sprostilo ozračje. Celo Verbniku je bilo nekoliko lažje. Seveda, zaspali ni mogli vso noč. Toda ko je prihodnje jutro sédel na prvi vlak, je čutil, kako se odleplja od njega nekaj temnega, mračnega, kakor strašna nočna mora. Spet so se zalesketali mili dolenski griči v jutranjem soncu, spet so se zabelile cerkvice vrh njih. Žitna polja so zavalovila v veterčku, vsa polna zrelega klasja, ki čaka pridnih žanjic. Med žitom so cveteli mak in plavice. Škrjančki so frfotali nad njivami, kot da so pripeti z nevidnimi nitkami na samo nebo. Zgoraj nad vsem tem pa je krožil v enakomernih kolobarjih velik kragulj...

Verbnik se je vračal v mesto. Kot da zapušča krvavo bojišče, mu je bilo. Čim bliže je prihajal cilju, tem lažje mu je bilo pri srcu. Deklica s sandali v roki, deklica v nočni halji sredi parka, kako daleč je že bilo vse to za njim. Tam v mestu pa so ga čakale gospa Vanda in gospodična Tonja, vesela predmestna šivilja. In cel krog dobrih, starih prijateljev. In služba. In delo. In pozaba v vrvenju.

Toda ko se je peljal v taksiju s kolodvora proti domu, mu je bilo, kot da se je bil v teh nekaj dneh postaral za mnogo, mnogo let.

PSIHOPATIJA

BOGOMIR MAGAJNA

Prosto po raznih avtorjih

Psihopatija ni prava duševna bolezen. Od pravih duševnih bolezni jo razlikujejo komaj kakih petdeset let. Prava duševna bolezen pride, se razvija, izgine, ali ostane, ali se pojavi ponovno in ponovno. Psihopatija pa je samo neka stalna alteracija duševnosti — Gruhle pravi: modifikacija, aberacija. Ne bom razpravljal o tem, ali je prirojena, ali pridobljena. Psihiatri bi se strinjali raje s prvim, individualni psihologi z drugim. Sam menim, da je mogoče v različnih primerih oboje — menim celo, da bi se celo v marsikakem primeru prirojene psihopatije le ta ne javljala očitno, ako bi bil dotični individuum vzgajan v smislu individualne psihologije. Izkušnja pa nam kaže tudi, v naši bolnišnici, da ni težjega kot pa uravnovesiti že odraslega psihopata in so skoraj vsi tudi dolgotrajni poizkusi le bob ob steno. V bolnišnico za duševne bolezni zaide le malo psihopatov. Večina jih je zunaj, in teh ni ravno malo. Prihajajo z družbo enkrat in dvakrat, ali pa tudi stokrat in stokrat v konflikt. Duševno bolan človek v veliki večini ni za svoja dejanja odgovoren, psihopati pa so v veliki večini primerov za svoja dejanja tudi pred

sodnijo odgovorni, kajti oni se običajno zavedajo, kaj bi smeli in česar bi ne smeli storiti. Psihopati so dostikrat prav zanimivi ljudje in jih zato srečujemo opisane vsepovsod po raznih romanih in novelah.

Psihopatije ne smemo smatrati za slaboumnost — v mnogih primerih ne smemo imenovati psihopata niti za manj vrednega, kajti on je lahko v nekaterih ozirih manj, v drugih pa več vreden kot njegova normalna okolica, da — niso redki, ki so celo zelo nadarjeni. — Dosti je bilo pisane o sami definiciji psihopatije — v to sedaj nočem posegati — omenjam samo, da se ta pojem v našem časopisu dostikrat rabi, ne da bi pisec vedel kaj ta pojem pomeni in da nima prav za prav nobene jasne predstave ob njem. So psihijatri, ki zajamejo ta pojem zelo na široko in uklepajo vanj duševne pojave, n. pr. histerične, ki jih drugi ne. Jaz bom v tem članku na kolikor mogoče poljuden način zajel psihopatijo le v najožjem smislu zlasti tudi radi tega, ker je ta okvir literarno bolj zanimiv.

V eno izmed skupin psihopatov spadajo ljudje s pretirano življenjsko silo, z nezmerno vitaliteto kot pravi Gruhle. Med normalnimi ljudmi bi tej skupini odgovarjala skupina sangvinikov s svojo površno neutrudljivostjo. Taki psihopati so nezmerni v svojih impulzih, pobudah. Ta nezmernost se kaže drugače pri psihopatih, ki so bolj vedrega, kot pri psihopatih, ki so bolj zlovoljnega, godrnjavega značaja. Nekateri iz te skupine žive v stalnem nemiru in ne morejo najti pravega počitka. Žive stalno v dvignjenem življenjskem prevevu, ki jim brani, da bi se trdno oklenili kakega poklica. Komaj nastopijo eno službo, se jim že zazdi pusta in dolgočasna, ne strpe v njej in iščejo druge, od katere se pa spet v kratkem času poslovijo. Pa tudi če se sami lotijo kake stvari, ne vzdržijo do konca — komaj dosežejo n. pr. v športu sloves, se že poslovijo od njega. Tak psihopat bo n. pr. kar najlepše in z navdušenjem okrasil vse grede domačega vrta s cvetjem, potem bo pa kar naenkrat izgubil veselje nad tem vrtom in vse skupaj zanemaril. Drugi bo nakupil celo zbirko slik, pa jih kmalu prodal za malenkostno ceno, tretji bo prodal z veliko izgubo hišo, ki jo je gradil z velikim navdušenjem in se ves srečen vselil vanjo, četrti bo zanemaril sadovnjak, ki ga je nasadil z veliko skrbjo, peti bo začel pisati roman za romanom, pa se vselej naveličal že po prvih poglavjih, itd. Nekateri so zelo iznajdljivi in utegnejo priti na zelo originalno misel, n. pr. za kako novo tehnično pridobivanje — utegnejo zgraditi tovarno in vse bi se lepo razvijalo naprej, seveda, če bi sedaj kdo drugi zagrabil za vajeti: Če se to ne zgodi, bo propadlo podjetje naenkrat v strmenje vse okolice — kajti tak psihopat ne izgubi samo veselja do podjetja, ampak tudi voljo do dobička. Taki so spravili v razvaline že lepo vrsto imovitih družin. V novelah Thomasa Manna srečujemo nekaj takih tipov. Tak človek divja vedno brez miru od cilja do cilja, pa jih ne more nič, tudi najlepša in najboljša žena ne, privezati za stalno nase in jih usmeriti v en sam tir.

Od teh tipov do tipov tako zvanih »hohštaplerjev« je samo nekaj korakov daleč. Njim ni nič težjega kot vztrajnost, potrpežljivost in pridnost. Vsak nov položaj, vse kar je nenavadno, vabi te ljudi z magično silo k sebi. S čudovito sposobnostjo igrajo nekaj časa v novi okolici, dokler ta ne spozna njihove igre in spregleda njihovega obraza, seveda čestokrat prepozno. Poznajo celo množico ljudi in se smatrajo za vzvišene nad vsemi in za bolj sposobne od vsakega. Poprej imenovani psihopati ne

počenjajo svojih dejanj iz nečimrnosti, ampak skušajo vsak nov položaj z resnobo obvladati, lahko za nekaj časa celo upravičeno zableste — postanejo n. pr. veliki potovalci ali časniki, dočim izvrše »hohštaplerji« svoja dejanja iz nečimrnosti, samoljubja, ali celo radi koristolovstva. Iz njih se rekrutirajo razni lažni principi, inženirji, zdravniki, ki varajo svojo okolico. Svojo vlogo igrajo tako dobro, da se sami popolnoma vživijo vanjo in prav zato svojo okolico, zlasti ženski svet, lahko do kraja izrabijo. Z elegantnim vedenjem si znajo pridobiti ljubezen in spoštovanje vseh, vsled česar je potem njihov trenutni uspeh lahak. Zmožni so prevarati tudi prav resne politike, duhovnike, pisatelje, razne uplivne osebe, podjetja in organizacije. Iz vsega njihovega vedenja, izžareva sugestivna sila, ki se ji je težko upreti, zlasti ker je vsa prepojena z ljubeznivostjo.

Dasi je v začetku vodila »hohštaplerja« zgolj nečimrnost in želja igrati važno vlogo v družbi, ga bo kaj kmalu, ko bo spoznal lahkovernost ljudi, začela prevzemati želja po dobičku, do katerega ga bodo končno vodile najbolj prepovedane in nemoralne poti. Nekateri hlinijo sijajen položaj in vlečejo denar od deklet, ki jim obljublajo poroko in potem kar nanekrat izginejo kdo ve kam. Pripravljeni so opehariti ubogo služkinjo, ki je leta dolgo spravljala svoje revne prihranke, z istim mirom kot bogato vdovo. Z nenavadno zgovornostjo znajo pregovoriti podjetnika za kak podvig, pri katerem bo ta izgubil vse premoženje, sami pa bodo poprej odnesli mastno provizijo. Nekateri znajo z vso skrivnostjo razodeti, kako intimne zveze imajo z važnimi osebami in si na ta način kujejo kapital. Drugi vohunijo za različnimi nečastnimi dejanji in ko žrtev izslede, jo izmozgajo do kosti. Komaj zapusti tak človek ječo, bo začel svoj poklic znova še z večjim zagonom kot poprej. Gruhle navaja sledeči primer, ki ga podajam v skrajšani obliki: Sin nekega gostilničarja se je v osnovni šoli še precej dobro učil, pač pa je postal precej neugnan v pubertetni dobi. Učil se je najprej za ključavničarja, potem za natakarja in je tedaj nagibal k raznim eksaltiranim dejanjem. Je rad ponočeval, popival, izmikal svojemu gospodarju tudi večje vsote ter ponarejal čeke. Z dvajsetim letom je odšel v ječo, kjer je prebil dve leti in si med tem krajšal čas s pisanjem pisem, polnih fraz. Potem se je pridružil kot pisar nekemu agentu, kateremu je poneveril 2723 mark, čeprav je bil v podjetju sicer pokoren in marljiv. V tej dobi je zbolel za jetiko. Z 800 markami v žepu je odšel v Monte Carlo, tedaj star 23 let, se nastanil tam v imenitnem hotelu in postal med gosti, zlasti med starejšimi damami takoj zelo priljubljen. S ponarejenimi dokumenti se mu je posrečilo pozneje opehariti nekega hišnika za 4000 mark. Odpeljal se je zopet v Monte Carlo, kjer je igral v igralnici s precejšnjo srečo. Ko pa je končno vendarle ostal brez sredstev, je opeharil z napačnimi navedbami mater soigralca za 4800 mark in potoval potem v družbi neke »neveste« po Nemčiji, kjer je stanoval po najboljših hotelih in si je tedaj pomagal tudi s tem, da je manevriral z napačnimi brzozavkami. Potoval je še v Ostende, Bruselj, Milan in se končno zopet pojavil v Monte Carlu, kjer je živel s svojo sedaj nosno damo v težkih razmerah, dokler se mu ni zopet nasmehnila sreča pri igri. S ponarejenimi pismi je potem zopet izvabil od poprej imenovanega hišnika 1000 mark in zopet romal na dolgo potovanje. V tem času je renomiral kot pisatelj s pisanjem nekega romana. V štirindvajsetem letu so ga zopet zaprli. Priče so izpovedale, da je znal nastopati sijajno, da jim je pripovedoval, kako namerava ustanoviti gleda-

lišče, je govoril o socialnih reformah, o imenitnih zvezah, ki jih ima, in da namerava zgraditi monumentalen spomenik na grobu svojih staršev. Na kliničnem pregledu se je vedel pametno, pogumno, korektno, je bil v nastopu odločen, se je kazal zadovoljnega, pri tem pa je napisal pismo, v katerem je grozil, da bo spisal roman o vnebovpijočih razmerah na kliniki. Pisaril je tudi druge stvari v prav fantastičnem slogu. Njegova samozavest je bila na kliniki, kakor pozneje tudi na obravnavi, zelo visoka. Obsodili so ga na tri leta in pol.

Podobnih zgodb je na stotine in tudi pri nas niso redke. Mesto Gruhlejevega primera bi lahko navedel nekaj primerov izmed oskrbovancev naših umobolnic in iz naše vsakdanje okolice — saj je mogoče srečati take ali podobne junake tudi po naših kavarnah — bilo bi pa to neprimerno, ker se v Ljubljani premnogi le preveč dobro poznajo med seboj.

Deloma spada sem blizu pseudologia phantastica, ko nekdo laže na dolgo in široko, pa pri tem sam sebi prav trdno verjame. Tak človek je v svoje pripovedovanje tako trdno vživet, da se bo razjokal, ko bo pripovedoval kaj žalostnega, ki bo zlagano, ali bo ves navdušen krilil z rokami, ko bo pripovedoval o imenitnih dogodkih, ki jih je »doživel«. Bridko bo užaljen, če mu kdo ne bi hotel verjeti, saj si sam najbolj verjame. So ljudje, ki si živo predstavljajo, da se je nekaj zgodilo, ali ki si nekaj takega žele n. pr. pri svojih nasprotnikih, in so kar naenkrat prepričani, da se je res zgodilo. To utegne postati usodno pri sodnih procesih, ko nekdo priseže po krivem potem, ko je samega sebe prepričal, da se je njegova domneva uresničila tudi v realnosti, čeprav je bila spočeta le v njegovi domišljiji, ali v živi želji, da bi bilo tisto, za kar je prisegel, res. To je ravno zato nevarno, ker živi včasih tak zapriseženec sicer prav korektno življenje in sodnik skoraj ne more smatrati njegovih izpovedi za neresnične. Zgodi se, da se tak človek zave svoje zmote šele po obravnavi, ko je zadostil svoji notranji želji, ko je vso zadevo bolj natanko premislil in postane potem radi tega ves nesrečen, ne pa dovolj pogumen, da bi svojo zmoto popravil. Primere fantastične psevdologije najdemo tudi v leposlovni literaturi — tak junak je n. pr. Krjavelj v Desetem bratu ali eden izmed junakov v Dostojevskijevem Idiotu.

Med psihopate bi prišeli lahko tudi nekatere potepuhe, ki jih ni mogoče privezati na nobeno stalno delo, tudi nekatere svetovne popotnike, ki drve brez miru naprej in naprej, nekakšni romarji, deseti bratje od rojstva. Dobe pa se taki tipi tudi med božjastniki, imbecilneži, debilneži itd.

Včasih se izražajo impulzi bolj telesno kot duševno, ali tudi telesno poleg duševnega. N. pr.: psihopatičen otrok ne bo mogel strpeti v šoli na istem mestu, bo neprestano brskal pod klopjo, ali nenadoma sunil soseda pod rebra. Taki otroci so pravi križ za vzgojitelje, ki jih nikakor ne morejo vzgojiti ali vsaj disciplinirati. Ni pa vsak tak pojav psihopatičnega značaja, kajti tak eretizem je še dosti bolj pogost med debilnimi in imbecilnimi otroci. Psihopatičen otrok privleče rad v šolo celo vrsto nepotrebnih predmetov, ki jih je nekje z velikim zanimanjem nabral, leta kar naprej na hodnik pit vodo, skuša kjer koli sosedu kaj izmakniti, se dela neumnejšega kot je, uživa v svoji zanemarjenosti, si vtika muhe v nos in ušesa, strelja s papirnatimi kroglicami na učitelja in součence, jim nastavlja žebličke na sedež itd. Kaj takega napravi

seveda iz hudomušnosti včasih tudi zdrav otrok, za psihopatičnega pa je značilno, da ga skoraj ni mogoče poboljšati.

Nekateri impulzivni psihopati kažejo svoj značaj nekoliko drugače. Čutijo prav veliko veselje nad premaganjem različnih težav in ovir. Čim hujše so težave in ovire, v tem večje veselje jim je premagati jih — njihova notranja moč se nekako prav ob tem okrepi. Zdi se, kakor bi baš ovire vzbujale v njih veselje za delo in zmago. Če je ta pojav združen z visoko inteligenco in zmožnostjo, ustvari tak človek lahko največičastnejša dela, izvrši lahko velika in najbolj drzna dejanja. Vendar so skrite v primeri z uravnovešenim človekom v zgradbi njihovega značaja razne pomanjkljivosti, ki jih okolica včasih prezre. Taki psihopati so navadno polni egoizma, radi bi zavladali nad vso okolico, ne trpe pametnih nasvetov in svaril, nimajo v sebi prav nič rahločutnosti, ne morejo nikomur zaupati, se ne morejo vživeti v gorje drugega, niso sočutni. Ljubezen, vdanost, usmiljenje, altruizem in druge take lastnosti smatrajo samo za sentimentalno in nepotrebno oviro pri svojih podvigih. Na zunaj od vseh spoštovani so ponavadi v lastni družini pravi tirani in neusmiljeneži, radi katerih so se iztekle na tem svetu že reke solz žena in otrok. Ravno taki očetje povzročijo le to, da pobegne sin predčasno iz hiše, da se vrže hči kamorkoli, samo da bi se rešila domačega krova, da napravi sin samomor samo iz strahu, da bi ne prinesel očetu slabe ocene v spričevalu. Najhujše je to, da ženi in otrokom takega očeta nihče ne verjame — nasprotno — vsi obsojajo vsak odpor v družini proti takemu očetu, saj je on v družbi vendar visoko spoštovan in cenijo vsi njegova dela in uspeh. Še nevarnejše je, če dobe taki ljudje v roke usodo večjih množic, ali celo celega naroda — brezobzirno zaplešejo le radi lastnega uspeha in lastne slave nad trupli tisočernih. Takim ljudem so finejši čuti duše nepoznan pojem in z največjim mirom bodo gledali na žrtve, ki so jih povzročili s svojimi dejanji, da, mogoče bo s temi žrtvami zadoščeno njihovi častiljivosti in morda tudi perverznom gonom, ki jih skrivajo skrbno v svoji kamniti duši. Na zunaj pa znajo pozirati taki ljudje z velikimi človečanskimi in domoljubnimi frazami, dasi ni v resnici v njihovi duši ničesar bolj tujega kot prava človečnost in domoljubje. Ko bi takih ljudi ne bilo na svetu, bi bila morda civilizacija danes manjša kot je, ljudje pa bi bili dosti bliže raju na zemlji.

Seveda pa se lahko zgodi v družini, da so starši v družini korektni in polni skrbi za otroka, ta pa je psihopat in prava muka za starše in okolico. (Po individualni psihologiji so starši krivi tudi v takem primeru, ker so nehote, morda celo iz prevelike ljubezni zagrešili celo vrsto napak pri vzgajanju. Individualna psihologija je napravila pri vzgoji pravo revolucijo in postavila na glavo celo vrsto dosedaj veljavnih norm.) Poznam nekaj primerov, ko so očetje žrtvovali dosti ljubezni in nič manj denarja, da bi spravili sina na pravo pot. Preskrbeli so sinovom celo vrsto služb, toda ti niso vztrajali pri nobeni, nasprotno, povzročali so domačim le neprijetnosti in škandale. Očetovo prizadevanje so smatrali za nekakšno nasilje proti sebi in so odgovarjali nanj z mržnjo in uporom. Prav tako je težko za mater, če je te vrste psihopatinja tudi hčerka. Vse lepe besede ji ne bodo branile, da bi ne zanemarjala poklica in se predajala potepanju ter nerednemu življenju. Mnogo deklet iz nočnih lokalov in deklic ulice se rekrutira iz trupe psihopatinj. Če pa se taka ženska poroči, je prava nadloga za moža. Troši na široko njegov denar, hkrati

ga zbada in muči na vse načine in ga smeši pred okolico. (Primerjaj Strindbergovo »Bedakovo izpoved«.) Takih primerov je kaj dosti, le da zna taka psihopatska žena zvaliti vso krivdo na moža z neverjetno spretnostjo. Sugerirano od take žene se loti pogona proti njenemu možu tudi vse sorodstvo ter okolica in mož doživi najhujši pekel, ki ga je mogoče doživeti na tem svetu. Nima miru tudi, če se loči in pobegne, ali če se hoče žene odkrižati s tisoči denarja. Vztrajno in z mučno naslado ga bo preganjala še naprej. Marsikdaj se končajo take tragedije šele z umorom ali z naravno smrtjo enega partnerja.

Pri mnogih psihopatih ne igra glavne vloge samo volja, kot bi marsikdo mislil. Dejanja psihopata so usmerjena bolj od nekega notranjega pogona, ki takega človeka ne pusti pri miru — ali nasprotno v drugih primerih, mnogim psihopatom manjka prav ta notranji pogon, trdnost in moč. Trepetajo pred vsako težavo, vsako delo, ki se ga lotijo, se jim zdi naenkrat nezmagljivo, se n. pr. še dokaj pridno pripravljajo za izpit, potem pa odlagajo izpit ponovno in ponovno — jim enostavno zmanjka moči, da bi se za izpit prijavili. Če pa se prijavijo, odstopijo radi tik pred njim, se kar naenkrat pri tem kot odrešeni oddahnejo in sanjarijo, kako bodo položili izpit v sledečem terminu, kar pa se ne zgodi. Kaj takega se sicer enkrat, dvakrat primeri lahko vsakemu študentu, psihopat pa bo končno ostal brez izpita. Za izgovor poišče tak revež vse mogoče vzroke — najpogosteje se izgovarjajo na revščino, ki jim ne da, da bi se resno oprijeli študija. S tem ne pravim, da niso nadarjeni, dostikrat so bolj nadarjeni kot tisti, ki kar mimogrede polagajo izpite, toda manjka jim notranjega pogona. Da bi svoj neuspeh zakrili pred okolico, še bolj pa radi tega, da bi pomirili svojo vest, se radi vržejo v kako stransko delo, ki prija bolj njihovi notranjosti — postanejo n. pr. kaj pridni sodelavci pri kakem pevskem zboru, pri diletantskem odru, pri propagandi za razne politične skupine itd. Odlikujejo se pa dostikrat z veliko dobrosrčnostjo in ljubeznivostjo, vsled česar jih ima okolica rada. Silno lep primer, ki pa ima psihološko še druge korenine, je primer Oblomova, ki ste ga gotovo čitali.

Gruhle navaja sledeči primer: Nek precej nadarjen mladenič je bil v srednješolski dobi v nižji gimnaziji zelo priljubljen pri vseh, v višji pa se je zanimal samo še za dekleta in šport. Na univerzi je postal radi svoje elegance zelo ugleden član društva. Ko pa je neko denarno zadevo uredil le s težavo in zapustil neko dekle z otrokom, ga je akademsko društvo izključilo. Resno študiral sploh ni. Starši so ga sicer pregovorili za izpit, toda je padel. Mesto da bi se lotil dela znova, je šel za agenta, ker je bil zelo zgovoren. Postal je celo trgovec, pa sta ga pijančevanje in kvartanje spravila skoraj pred sodnijo. Bogati sorodniki so vzeli sedaj 29letnega fanta za volonterja v lastno tovarno. Nekaj časa se je v novo delo vživel, se pokazal kar sposobnega in bi ga čakala lepa bodočnost. Manjkalo pa mu je trdnosti in pogona. V tem času si je pridobil ljubezen nekega dekleta iz boljših krogov, ki je upala, da ga bo s svojim vplivom odvadila pijančevanja in kart. Tudi vsa druga okolica se je z veliko ljubeznivostjo zavzela zanj — pa je bilo vse zastoj. Ostale so potem, ko ni šlo, še dve možnosti: beračenje ali Amerika. Svojci so se odločili za poslednje in mu dali 3000 mark. V Ameriki je menjaval službo za službo in obtičal končno kot pomočnik v neki verski sekti, kjer je v polni mladosti umrl za tuberkulozo.

V tem primeru vidimo človeka, ki se kljub nadarjenosti in zelo ugodnim okoliščinam, za katere bi mu bil marsikdo nevoščljiv, ni mogel trdnostno usidراتi v življenje. Take tipe srečujemo vsepovsod — sedaj kot vagabunde po cestah, drugič po špelunkah v predmestjih, med pijanci, med žigolaji itd. Pozimi se ti ljudje radi zatečejo v bolnišnice, za kar si izmislijo najrazličnejše bolezni, ali celo v umobolnice, kjer se včasih za nekaj časa izkažejo za pridne delavce, ali h kmetom, kjer vzdrže, dokler ne posije zopet toplo sonce. Kjer je policija bolj ljudomila, n. pr. v Parizu, razbijejo taki ljudje pred zimo kako izložbeno okno in so potem pozimi v zaporu preskrbljeni.

Da pa zadeva ni vselej brezupna, naj pokaže sledeči primer nekega mojega znanca z dežele: Fant je pokazal že v ljudski šoli veliko nadarjenost in bi uspeval prav dobro, če bi se raje ne potepal po polju in gozdovih. Tedaj in pozneje je napravil ljudem stotine neprilik in je njegov oče ponujal vola tistemu, ki bi mu sina ubil — vsi njegovi podvigi so pa imeli v sebi čar neke duhovitosti in kolikor se spominjam, ni manjkalo fantu pri raznih prepirih neke plemenitosti. Poljskega dela se ni lotil, dasi je bilo tega v domači hiši prav dosti. Ko je odrasel, se je sam navadil izbornost na harmoniko in odslej ga ni manjkalo v nobeni gostilni cele pokrajine in je bilo samo veselje, kamorkoli se je prikazal. Igral je dobro kot Kurent in se tudi sam navadil not. Denar, katerega je precej zaslužil, ni obtičal v njegovem žepu več kot en dan. Z njegovo usodo so se vsi, celo oče, spoprijaznili in se vdali v to, da ne bo nikoli več prijel za lopato. Ko pa mu je umrl starejši brat in je moral sam prevzeti po očetu posestvo in so bili vsi prepričani, da ga bo v kratkem pogнал, je postal kar naenkrat ves skrben, izredno delaven — in ko se je poročil, celo vzor drugim gospodarjem. Tak je ostal dosedaj že kakih deset let. Kaj je tega fanta gnalo v kurentstvo, bi individualni psiholog z lahkoto povedal.

V eno izmed skupin psihopatov bi lahko postavili take, ki so silno in pretirano občutljivi. Teh pa ne smemo zamenjavati s cikloidnimi značaji, o katerih se lahko informirate pri Kretschmerju (*»Körperbau und Charakter«*). Ljudje, ki jih omenjam sedaj, reagirajo na vsak najmanjši zunanji dražljaj, tudi na neznamenit dogodek, za katerega bi se kdo drugi niti ne zmenil, z nenavadno vzburjenostjo in razgibanostjo. Njihovo čustvovanje je silno nežno in odmeva bolj kot najfinejša struna. Med njimi se nahajajo pravi svetobolci, ki ne vidijo na svetu ničesar drugega kot samo gorje. Vsaka najmanjša nesreča jih spravi v obupno potrtost — ves svet je pred njihovimi očmi pogrnjen s črno tančico. V nasprotju z nekaterimi impulzivneži se neprestano boje, da bi komu ne naredili najmanjše krivice in jih peče vest za vsako najmanjšo zlo besedo, ki so jo izgovorili morda le v šali in brez zlega namena in katero je celo tisti, ki mu je bila namenjena, preslišal. Seveda postanejo tudi sami za vsako najmanjšo zlo besedo, ki je bila namenjena njim, do neskončnosti potrti. — Nekateri med njimi si nikoli ne upajo pridobiti si dekleta iz samega strahu, da bi mu morda ne naredili krivice in povzročili v dekletovi duši gorja, dasi bi se dekle taki razlagi samo smejalo — ne upajo si v svojem poklicu za svoje delo zadosti zaračunati, ker se jim zdi to skoraj nemogoče, s težko grenkobo požro storjeno krivico, mesto da bi udarili nazaj, itd. Nekoč sem bral v nekem časopisu, da je nek stražnik v Varšavi samo zato napravil samomor, ker ni mogel pregovoriti na cesti šoferja, da bi

vzel nekega ponesrečenca v svoj avto in ga odpeljal v bolnišnico. Med takimi senzitivnimi značaji srečujemo dostikrat najbolj zlate duše in ako je tak človek premožen, napravi lahko dosti dobrega — drugi pa postanejo v svoji človekoljubnosti že kar smešni in če gremo nekoliko globlje v njihovo duševnost, bomo spoznali, da sami v tej človekoljubnosti kar uživajo in se opajajo z njo, da je ona torej samo neka druga plat egoizma — uživajo celo v svojem svetobolju in bi bili brez njega nesrečni in zdolgočaseni. — Marsikdaj srečujemo med dekleti zagrenjena bitja, ki se nikakor ne morejo odločiti, da bi uslišala fante, ki jih prosijo za roko, čeprav so jim simpatični in si poroke z njimi žele. Take ženske uživajo v svoji lastni nesreči in jokajo nad nesrečo svojih fantov — ugaja jim, da v svojih dušah polagoma izkrvave. Pri tem igrajo vlogo najfinejši in najsubtilnejši mehanizmi duše, katerih korenine izvirajo ne samo iz psihopatičnega značaja, ampak tudi iz njive erotičnih alteracij. Podoben primer bomo našli n. pr. v romanu Gösta Berling, pri Adi Negri (Le solitarie) in marsikod po drugih literarnih delih. Taka subtilna občutja vodijo včasih že v nekaj kult, pri katerem fant ali dekle, ali pa kar oba brez vsakega vidnega zunanje vzroka napravita samomor kljub temu, da bi se jima lahko življenjska sreča kar najpriskrčneje nasmejala. Med fanti nikdar, med ženskami pa je pogost pojav, da sta dve ženski čustveno navezani na istega fanta, pa se ne borita zanj, ampak kar tekmujeta, dasi med obilnimi solzami, med seboj, katera se bo prostovoljno odpovedala drugi v korist, dasi si vsaka na tihem želi, da bi bila v tej borbi poražena tekmovalka. Marsikdaj pa ne pride do razrešitve in obe deklici gresta skupno v smrt. Že pri otrocih se pojavi včasih želja, zlasti če so kaznovani, da bi si nekaj naredili, ali da bi vsaj težko zboleli, samo da bi se potem staršem smilili. Je to neke vrste protest, ki je zelo boleč. Starejši ljudje ne morejo niti slutiti, v kako težko gorje lahko zapadejo taki senzitivni otroci, ki ne bodo niti z besedico pokazali, kaj se godi v njihovi duši, ampak bodo čisto skrivaj premlevali svojo bolečino.

Prenežno čustvovanje pri odraslih je vzrok za celo vrsto polomov v življenju, preveliko črnogledje in svetobolje pa ovira za vsak poklic. Sploh stoje senzitivnejši nekako ob strani praktičnega življenja — niso sposobni zlasti za konkurenčni boj — njim se enostavno vse upre, da bi tekmovali za materialni dobiček. Navezani so na vodstvo drugih, ki jih bogato izrabljajo (»Oblomov«); že to, da bi stopili v trgovino in si nakupili potrebnih stvari, je zanje velika težava. Če je tak senzitivnejši bogat, si bo takoj našel nekoga, ki bo upravljal njegovo premoženje. Ne bo našel niti toliko časa, da bi kontroliral njegovo delo. Trošijo tudi sami z neverjetno lahkomišelnostjo in se pri tem predajajo sanjarjenju ali pa veseljačenju, ki mu sledi zopet sanjarjenje, svetobolske bolečine itd., dokler ne pride polom, pred katerim se znajdejo začudeni, ne da bi sedaj vedeli kod in kam.

Nekatere psihopate bi lahko prišteli po Langeju k eksplozivnejšem, razburljivcem. So to ljudje, ki niso zmožni, da bi svojo nevoljo, razburjenje in izbruhe jeze zapirali vase. Za malenkosten vzrok se lahko toliko razburijo, da izbruhnejo v zmerjanje, razgrajanje, do loputanja z vrati, razbijanja raznih predmetov — zdi se, kot bi postali za nekaj hipov zmedeni in da ne vedo, kaj počnejo, kajti včasih potegnejo nož za malenkostno žalitev in zabodejo kot bi bili brez razuma. To počno zlasti vinjeni in so pravi strah pivskih družb. Največ gostilniških pokoljev

povzroče ravno taki tipi. Ne prenesejo niti najmanjšega odpora proti sebi. En majhen nasmeh jih lahko napravi naravnost rabiadne. Tak psihopat razbije lahko v par minutah v svoji družini tisoče vredno pohištvo. Izven teh izbruhov pa so dostikrat tudi taki tipi kar dobrosrčni, prijazni, dobri tovariši, skrbni zakonski možje. Podoben pojav se pokaže seveda lahko tudi pri nekaterih drugih duševnih motnjah — n. pr. pri božjasti.

Med psihopate prištevajo nekateri tako zvane anankaste. Pri njih najdemo včasih pod strogo etičnim zunanjim pokrovom lastnosti, ki niso kaj blizu etičnosti sami. So to povečini spolna, in sicer perveržno spolna sadištična ali mazohistična vzburjenja, ki sicer ne vodijo do dejanj, se pa stalno vrivajo v grozo in strah takega človeka samega v zavest kot predstave, ki bi se jih rad iznebil. Take predstave se lahko urivajo v zavest pod najrazličnejšimi simboli. V mirnih trenutkih jih sicer tak psihopat spozna za prazne in nesmiselne, pa se zopet kar naenkrat vrivajo z vso silo v njegovo zavest. — Za pobožnega človeka so mučne zlasti takozvane kontrastne ideje, ki se kopičijo zlasti med molitvijo, ali v cerkvi med mašo, ali celo tik po obhajilu v njegovo zavest in ga radi grobosti vsebine napravijo vsega nesrečnega. Te ideje so po navadi spolne vsebine, ali pa se vsiljuje n. pr. med molitvijo najgřša kletev, ki se je kljub muki in naporu ni mogoče iznebiti. Seveda smatrajo zlasti mlajši ljudje po internatih tudi ta pojav za težak greh in ker se pojavlja ponovno in ponovno, postanejo ti ljudje vsi nesrečni in obupani. Nekaterih se polasti tudi misel, da se bo gotovo nekaj pripetilo, da bo n. pr. umrla mati, ali da se bo ponesrečila sestra, ali da bo moral nekdo v vicah grozno trpeti, ako ne zmoli on n. pr. sto očenašev. Tak človek moli globoko v noč in ko jih premoli sto, ne postane pomirjen, češ, da ni bil med molitvijo dovolj zavzet in prisoten in moli potem kar naprej. Nekateri se radi takih stvari odpovedo ponovno in ponovno kosilu ali večerji, ne da bi bili potem pomirjeni. Deloma spada v to poglavje tudi skrupulantstvo, ki leži bodisi v značaju samem, v veliki večini primerov pa se pojavi radi napačne vzgoje zlasti po internatih. Skrupulantstvo je prava muka za tistega, ki se ga je polastilo. Ne podnevi, ne ponoči nima miru. Ne odreši ga nobena spoved, nasprotno, še bolj nesrečen bo potem, ker bo gotovo našel še kako malenkost, ki je ni povedal, ali ki jo je pozabil povedati pri spovedi in ki se mu zazdi naenkrat velik greh. Zgodi se, da se otrok, ki je zašepetal v internatu v obednici, kjer je prepovedano govoriti, ne bo upal drugi dan k obhajilu in bo poprej radi tega prejel pol noči — če pa bo šel k obhajilu, bo postal naenkrat prepričan, da je napravil božji rop, zaradi česar bo nastal v njegovi duši pravi pekel. Najslabše je, če je vzgojitelj sam skrupulant, ker bo potem induciral s svojim skrupulantstvom cel razred. Skrupulantstvo je tudi zato neugoden pojav, ker mu lahko sledi ravno njegov kontrast — popolna etična brezbriznost.

Med psihopate prištevajo Lange skupino fanatičnih psihopатов, od katerih pač ni več daleč do raznih psihoz. Pri njih je ena ideja ali skupina idej nadvladala drugo duševnost. Tak psihopat se bo v svojo idejo zagrizel z neverjetno trmo in se ne bo odmaknil od nje kljub vsem oviram in kljub vsej nevarnosti, in je pripravljen včasih prestati zanj pravo mučenje. Med nje spadajo razni fanatični vegetarijanci, propagatorji kulta nagote, popolnega prirodnega življenja, nekateri spiritisti, preroki raznih novih sekt, lažiumetniki itd. Običajno skušajo taki ljudje že na zunaj imponirati kot borci za svojo idejo; nosijo n. pr. dolge lase, široke

metuljaste kravate, se oblačijo v nenavadno eksotično obleko, itd. Ves njihov nastop razodeva neko veličastje, njihove kretnje so teatralne, način njihovega življenja čudaški. V svojo idejo so tako zagrizeni, da je zamen vsak logičen dokaz, da nimajo prav. Namišljenemu geniju ne bo njegovih idej živ krst izbil iz glave — nasprotno, sam bo privlekel na dan za dokaz svoje genialnosti razne čudaške poteze, ki si jih je izposodil pri pravih genijih. Po večini so taki ljudje samo smešni in gre javnost z dobrodušnim nasmehom mimo njih, razen redkih pristašev, katere so s svojim nastopom le premamili. Moj prijatelj medicinec je srečal v zakotnih ulicah Marseillea človeka, ki je nosil haljo in dolgo brado in se je izdajal za novega Kristusa. Pred njim so padale na kolena prostitutke po cestah in on jih je blagoslavljal. — V drugih primerih pa skušajo taki fanatični psihopati uveljaviti svojo idejo za vsako ceno, postanejo zelo nadležni, celo nasilni in zaidejo večkrat pred sodnika. Kaj vse se zgodi, če tak človek le zajame večjo množico s svojo idejo, čitate lahko v romanu »Jeruzalem« Selme Lagerlöf, ali pri Jack Londonu v »Krištofu Dimaču« v sceni, ko so se sektanti preselili na sever. Čeprav se taki fanatiki trdovratno bore za neko idejo, so, če jim nekoliko bolj pretipljemo rebra, vendarle le egocentrični ljudje, prav lahko ranljivi in preobčutljivi v svojem veličastju, saj skušajo potlačiti s svojo borbo le močno občutje manjvrednosti, ki tli v njih in jih neprestano peče; njihovo mučeništvo in žrtev ni nič drugega kot kompenzacija notranje revščine in ne-bogljenosti.

Kakor sem že omenil, najdemo razne vrste psihopatov med junaki raznih novel in romanov. Avtorji so jih z opazovanjem ali intuitivno risali pravilno, čeprav se zdi bralcu ta ali oni značaj v eno ali drugo smer le pretirano poudarjen. Ako pozna bralec različne slike psihopatskih značajev, se mu slika ne bo zdela več pretirana, ampak bo videl, da je tudi ona kos zrcala resničnega življenja. Tako bi se zdel temu ali onemu bralcu romana »Via mala« obraz Jonasa Lawretza pretirano grob, pretirano neusmiljen in bi bilo skoraj neverjetno, da bi bil stari tako malo uvideven. In vendar je njegova podoba popolnoma življenjska — pravi vzor eksplozivnega impulzivneža, ki ga nobena stvar več ne spravi z zavoženega tira. Stari Jonas je v romanu med mnogimi liki edino psihopatski lik. (Par manjših, intelektualno zaostalih figur ne spada v to poglavje.) — Njemu nasproti stojita dva lika — stari slikar Lauters in Silveli — dva do kraja izkristalizirana človeka, človeka polna uvidevnosti, jasnega pogleda in brušenih značajev. — Nekateri (n. pr. Gruhle sam), menijo, da so močne psihopatske poteze krepak gon za kulturno ustvarjanje. Dasi je to v tem ali onem primeru res mogoče — menim vendarle, da je mogoče ustvarjati tem objektivnejše in tem širše like, čimbolj se je kulturni delavec, n. pr. avtor, otrešel psihopatskih potez v svojem značaju. Če pa je avtor po vsem značaju psihopat, bo težko ustvarjal večja dela in bo njegov značaj samo ovira uspeha. Pravi umetnik — najsi bo slikar, kipar, arhitekt, muzik, pesnik, pisatelj — bo ustvarjal tem popolnejše like, čim bolj bo suveren nad njimi. Taka suverenost pa je pravo nasprotje psihopatskemu nekritičnemu gledanju. Poleg tega zahteva vsako resno umetniško delo dolgega in vztrajnega napa. Tudi naporna vztrajnost je psihopatskemu človeku nekaj tujega. — Ako pisatelj lahko tako verno oriše psihopatski značaj, ni to noben dokaz, da bi moral biti sam psihopat, saj lahko opiše tudi najtežji zločin,

kljub temu da bi sam ne mogel ubiti niti vrabca. Poleg tega opiše avtor lahko v enem samem romanu tudi trideset ali več različnih značajev in te značaje v sebi tudi podoživi — menim, da iz te trditve ni treba izvajati kake posebne dedukcije. Prijatelj mi je rekel: »Dober pisatelj ustvari z enim romanom eno celo novo življenje, en cel nov svet.«

IZ LIRIKE WALTA WHITMANA

PREVEDEL A. P.

*Letos je minilo 120 let od rojstva velikega
ameriškega pesnika Walta Whitmana.*

KO SEM BRAL KNJIGO

*Ko sem bral knjigo, slavno biografijo,
Sem si mislil: To torej imenuje avtor človeško življenje?
In tako bo torej kdo po moji smrti tudi o meni pisal?
(Kakor da bi kdor koli kaj vedel o mojem življenju,
Ko vendar jaz sam, kakor pogosto premišljam, le malo ali nič ne vem
o svojem resničnem življenju;
In nič drugega kot nekaj obrisov, nekaj slabotnih, raztresenih oporišč
na ovinkih
Tu za svojo lastno uporabo skušam odkriti.)*

NE ZAPRITE SVOJIH VRAT

*Ne zaprite svojih vrat pred menoj, ve knjižnice;
Kajti, kar manjka v vaših prenapolnjenih policah in po čemer ljudje
najbolj povprašujejo, vam jaz prinašam!
Iz bitke prihajam in sem spisal knjigo:
Nič ne pomenijo njene besede, vse njen duh.
Knjiga zase, nič podobna drugim in z razumom nedojemljiva.
Toda nekaj neizrekljivo skrivnostnega vam bo z vsake strani velo nasproti.*

PESNIKI BODOČNOSTI

*Pesniki bodočnosti! Govorniki, pevci, glasbeniki bodočnosti!
Današnji dan me ne more ne opravičiti ne odgovoriti na vprašanje
o mojem poslanstvu,
Pač pa vi, nov rod, edinstven, atletski, trdno pri tleh, večji kot vsi
dosedanji,
Dvignite se! Kajti vi me morate opravičiti!
Jaz za svojo osebo beležim samo eno besedo ali dve v namig za bodočnost;
Samo za trenutek stopam naprej, da takoj potem v temi izginem.
Jaz sem mož, ki hodi počasi, ne da bi se vstavil, ki vas mimogrede
pogleda in se zopet proč obrne,
Ki vam prepušča, dokazovati in razlagati,
In ki se poglavitnega od vas nadeja.*

NEKA ŽENSKA ME PRIČAKUJE

*Neka ženska me pričakuje, vse vsebuje in nič ji ne manjka;
Toda vse bi ji manjkalo, če bi manjkal spol in oploditev pravega moža.*

*Vse vsebuje spol: telesa in duše;
Mnenja, dokaze, čistost in nežnost, uspeh in napoved,
Speve, ukaze, zdravje, ponos, skrivnost materinstva, mleko semena,
Ves up, dobroto in darilo, strast, ljubezen, lepoto in vso blaženost zemlje,
Vse gospodstvo, vse razsojanje, vse božanstvo in odlično osebnost zemlje;
Vsi ti so zapopadeni v spolu kot njegovi deli in njegovo opravičilo.
Brez sramu spoznava in priznava mož, ki mi ugaja, dragocenost svojega
spola,*

In brez sramu ženska, ki mi ugaja, svojo.

*Zdaj se hočem umakniti jalovim ženskam,
In ostati pri tej, ki me pričakuje, pri ženskah, ki so vročekrvne in ki me
zadovoljujejo;*

*Vidim, razumejo me in me ne odbijajo;
Vidim, vredne so me, hočem jim biti čvrst soprog.*

*Niti za las niso manjše od mene;
Zarjavel je njihov obraz od sonca in od nadiha zraka;*

*Njihovo meso ima staro božansko gibčnost in moč;
One znajo plavati, veslati, jezdit, rokoboriti se, dirjati in biti se,
razumejo se na umik kakor tudi na napad, umejo se v bran
postaviti in se same obraniti;*

*Končno veljavne so v svoji lastni pravici — so mirne, jasne in samo-
zavestne.*

Krepko vas stiskam k sebi, ve ženske.

Ne morem vas izpustiti, hočem vam dobro.

Jaz sem za vas in ve ste zame; ne samo zaradi nas samih, temveč za druge;

V vas spavajo večji junaki in pevci;

Zbuditi se nočejo z dotikom nobenega drugega moža kot z mojim.

Jaz sem, ve ženske; jaz grem svojo pot.

Strog sem, trd, močan in neizprosen; toda jaz vas ljubim.

Ne bom vam povzročil več bolečin, kot kolikor jih je potrebnih.

*Jaz razlivam seme za sinove in za hčere, kakor jih potrebujejo te države,
in vas počasi stiskam s krepko mišico;*

Objemam vas z učinkovito silo, gluha sem za vaše prošnje,

*Ne smem odnehati, dokler vas ne oplodim s tem, kar se je tako dolgo
v meni nabiralo.*

Po vas razbremenjujem nakopičene tokove moje bitnosti;

V vas razlivam tisoč let bodočnosti;

V vas razlivam kali takih, ki so od mene in od Amerike visoko ljubljene,

*Iz kapelj, ki vas z njimi oplajam, naj prikljujejo ponosna in atletska
dekleta, novi umetniki, glasbeniki in pevci;*

Otroci, ki jih ustvarjam iz vas, naj zopet ustvarjajo otroke;

*Jaz zahtevam popolne može in žene iz svojih ljubavnih darov;
Jaz pričakujem, da se bodo ljubili med seboj, kakor se jaz in vi med seboj ljubimo.
Jaz računam s sadovi njihovega stvariteljskega trepeta, kakor računam s sadovi stvariteljskega trepeta, ki jih jaz sedaj vam poklanjam.
Jaz računam z ljubavnimi žetvami iz rojstva, iz življenja, iz smrti in iz nesmrtnosti, ki jih jaz sedaj s tako ljubeznijo skupaj z vami pripravljam.*

JAZ SEM TISTI, KI Z LJUBEZNIJO MUČI

*Jaz sem tisti, ki z viharo ljubeznijo muči.
Ali nas ne privlačuje zemlja? Ali ne privlačujejo vse snovi z bolestjo vse snovi?
Tako tudi privlačuje moje telo vse, ki jih srečam ali ki jih poznam.*

NEKOČ SEM ŠEL SKOZI OBLJUDENO MESTO

*Nekoč sem šel skozi obljudeno mesto in sem si klical v spomin za bodočo korist njihove razstave, stavbe, šege in navade;
Spominjam pa se v tem trenutku od vsega tega mesta edinole ženske, s katero sem se slučajno seznanil in ki me je iz ljubezni zadržala.
Dan za dnem in noč za nočjo sva bila skupaj — vse drugo sem že davno pozabil;
Samo te ženske se spominjam, in kako strastno se me je držala.
Šla sva še enkrat skupaj, še enkrat sva se ljubila, ločila se še enkrat;
Še enkrat me je prijela za roko: nikar naj ne grem.
Tik sebe jo vidim z nemimi ustnicami, žalostno in trepetajočo.*

KO BEREM O PRIBORJENI SLAVI JUNAKOV

*Ko berem o priborjeni slavi junakov in o zmagah velikih generalov, ne zavidam generalov;
Ne prezidenta v njegovem prezidiju, ne bogataša v njegovi palači;
Toda če slišim o bratstvu ljubečih se, kako se jim je godilo,
Kako so si ostali skozi življenje, v nevarnostih, sumničenjih, neizpremenjeno, dolgo in dolgo,
Skozi vso dobo mladosti, skozi moško dobo in dobo starosti neizpremenljivo v ljubezni in v zvestobi vdani,
Potem se zamislim — in hitro proč odidem, poln najgrenkejšje zavisti.*

NEKEMU DEČKU IZ ZAPADA

*Učil sem te mnogovrstno sprejeti vase, da ti pomagam postati moj učenec;
Toda če se ne pretaka v tvojih žilah kri, enaka moji,
Če nisi tiho izvoljen od ljubečih in ti sam ne izbereš tiho ljubeče:
Kaj ti pomaga, da skušaš postati moj učenec?*

MARJA BORŠNIK ŠKERLAK:
AŠKERC

Življenje in delo, 1939. Založba Modra ptica v Ljubljani, 462 strani, 14,5 × 20,5.

»Danes, ko čutimo, da potrebujemo ljudi, ki delajo in se žrtvujejo, postaja Aškerčeva življenjska pot vredna spoštovanja vsakomur ne glede na svetovno naziranje: zaradi odkrite poštenosti in zaradi spoznanja, da je bil eden tistih, ki ni zakopal nobenega talenta, marveč je do zadnjega pomnožil in dal vse, kar je imel.« Tako je Boršnikova zaključila svojo knjigo o Aškercu, pri kateri se človeku zdi, da mu gorijo listi pod rokami, ko jih obrača. Ali je sploh možno pisati trezno o knjigi, ki z vsemi problemi, katere načenja, z vsemi strunami, ki zvenijo v njej, tako boleče posega v naš čas? Zdi se, kakor bi čitali lastno zgodbo, tako zelo blizu nam je vse. Aškerčeva življenjska pot, ki se kakor ognjena črta vije preko našega mračnega neba, ki se zdaj dviga, zdaj pada, docela samotna, vzbuja v nas, ki jo znova doživljamo, žgočo bolečino. Njegova osebna tragika, njegov veliki temperament, silna energija in zdravo veselje do dela, vsa njegova človečnost je zadobila v tej časovni razdalji dimenzije, ki segajo daleč preko tedanjega okvira. Pri vsem se človek samo vpraša, ali je res, kar pravi Boršnikova, da je do zadnjega pomnožil in dal vse, kar je imel. Zdi se, da je pozabila čas, kraj in okolico. Pristaviti bi morala najbrže: do zadnjega, v kolikor so dopuščale dane okoliščine. Zdi se, da se temperamenti in talenti takega formata, kakor je bil Aškerčev, v okoliščinah, ki so ugodnejše za pravilen in zdrav razvoj, razrastejo še vse drugam, kakor se je mogel naš pesnik. To je, v okoliščinah, kjer nimajo tako pri roki kadičnice, pa tudi ne cestnega blata, in kjer ljudem ni treba bojevati take vrste bojev, ki po malem pijejo človeku kri in ga izpodjedajo pri korenini. Druge se bojujejo ljudje vendar za velike stvari in vprašanja, najsi tudi na smrt — Aškerc pa se je moral poleg svojega boja zagovarjati tudi zaradi tercijskih čenč in zaradi ovadbe, ki jo je vložil proti njemu župni predstojnik: pogovarjala sta se pri — obedu, in župnik je njegove besede inkriminiral.

Boršnikova je s krepkimi potezami prikazala Aškerčev človeški lik. Morda ga bo kdo v bodoče osvetlil še s preciznejšimi psihološkimi prijemi, morda nam bo kdo prikazal vzročnost vsega njego-

vega psihofizičnega pojava v trdnejših črtah, vendar nam je najbrž uprav Boršnikova izklesala Aškerčeve poteze tako, kakor se bodo odslej ohranile v naši kulturni zakladnici in kakor bodo živele med nami.

Naloga, ki se je je lotila Boršnikova, je silno tvegana, zanjo je treba drznosti in poguma — že zato je njena izvedba simpatična. Kulturna, politična, umetnostna, glasbena, literarna zgodovina te dobe v celoti še ni napisana, senca Aškerčevega protigrala Cankarja še zdaj obvladuje naše življenje in generacija, iz katere je izšla Boršnikova, je rasla pod njenim okriljem. Približati se Aškercu je bilo sploh možno šele potem, ko je bila »moderna« preboljena, ko si je izgradil čas svoje nove poglede na svet in življenje, da je lahko suvereno in pravično razsodil pravdo med obema generacijama, ki sta stali prav za prav v isti obrambni črti. Ali smo res že tako daleč? Poleg tega je bilo treba iz dobe, ki še ni doobila obdelana, izluščiti njeno najjačjo osebnost. Kako težavno je to delo in kako zasipava gradivo literarnega zgodovinarja sproti, nam bo jasno, če se spomnimo na Prijateljevega Kersnika. Boršnikova je imela seveda pred seboj nekoliko bolj obdelan teren in marsikaj je lahko še dognala iz neposrednih virov. Vendar je le njena zasluga, da je iz vsega izluščila strnjeno podobo Aškerčevega življenja. Zakaj v glavnem je delo vendarle prikaz njegovega življenja, dasi ima podnaslov »Življenje in delo«, ki je najbrž nekoliko preširok. Podrobna estetska analiza in opredelitev Aškerčevega celotnega dela je naloga, ki še čaka svojega mojstra.

Težišče dela Marje Boršnikove je v Aškerčevi premočrtni človečnosti, tudi celotni pogled na pesnikovo življenje in delo, kakor ga je podala v zadnjem odstavku »Aškerčev pomen«, je izzvenel v poudarek njegovih čisto človeških vrednot. Zato je celotno delo, organizacija snovi in razporeditev podrejena pesnikovi življenjski zgodbi: Mladost, Dvojni poklic, V narodnem boju, Mahnič in realizem, Balade in romance, Od postaje do postaje, Med liberalizmom in socializmom, Fin de siècle, Prva leta v Ljubljani, Urednik, V borbi za prvenstvo, Zaton. Okvir, v katerem je delo izšlo, je pač tudi pripomogel, da je postalo še bolj izrazita biografija in, da je vse gradivo samo struga, po kateri teče pesnikova življenjska zgodba. Tudi Aškerčevo

pesniško delo ji je podrejeno in jo samo ilustrira. Vzporedno z njo gre čas in njegovi boji.

Skoraj vse biografije naših pesnikov, pisateljev in drugih umetnikov govorijo o demoniji, ki je končno in edino merodajno gibalno takega življenja. Že rojeno je često v neugodnih okoliščinah. Življenjski boj se zanj začne, ko je še v zibelki in vse okoliščine delujejo vprav v nasprotno smer, kakor je ona, v katero teži umetnikovo bistvo. In vendar se oni »neznani činitelj« uveljavi, prebije se skozi naravnost nemogoče zapreke. Le eno se ob koncu često primeri, da se deblo tega živga drevesa pod pritiskom neugodnih razmer nazadnje vendar izkriži, da je rogovilasto takrat, ko bi moralo stati pred nami v vsem sijaju polnega, dozorelega življenja. Goethe je imenoval ta pojav »Verbildung«. Neprestani pritisk, trajna, drobna preganjanja načnejo na vse zadnje še tako zdravo drevo. Stalno preganjanje povzroča, da vidi človek preganjanje končno tudi tam, kjer ga v resnici ni, da čuti sovražne osti tam, kjer je samo prijateljska šala — skratka njegov živčni sprejemni aparat se poskoduje. Zato potrebuje čedalje večje kompenzacije na drugi strani, v našem primeru jo nudi slava in priznanje — od tod Aškercovo bolešno iskanje priznanja, ker mu je samo to lahko zopet prineslo izgubljeno duševno ravnovesje. To izpričuje samo, kako se je Aškerc vedno znova prebijal k zdravju, kako so v osnovi dobro funkcionirali njegovi instinkti. Zakaj, če bi tako hlastno ne segal po zdravilu, ki ga je njegov organizem potreboval čedalje večje količine, bi kmalu neizbežno zašel v praznino, v kateri bi izgubil poslednji smisel za resnično sorazmerja in zmožnost za presojo. Nekaj podobnega se je zgodilo z vsemi našimi ljudmi, vsak se je seveda odzival po svoje. Spomnimo se samo, kako so končali Prešeren, Levstik in Cankar. Ali ne govori njih zgodba glasneje od vseh besed. Ali imamo v naši kulturni zgodovini sploh že primer človeka, ki bi bil v resnici dopolnil svoje življenje, ki bi bil resnično prehodil do konca svojo pot, ko se je srečal s smrtjo, kakor jo je na primer Goethe, ki mu je bilo dano, da je nekaj let pred smrtjo zapisal na dokončanega Fausta: Glavno opravilo je opravljeno.

Usodna je bila za Aškercu, kakor za mnoge druge naše ljudi, še druga operacija, ki jo je izvedla okolica na njegovi prvotno pristni, zdravi naravi. Ta pa spada v sfero erotičnega življenja. Vsa Aškercova življenjska zgodba pravi, da

je poseg v njegovo intimno življenje, ki je v mladosti, najbrž zlasti v semenišču, zatrl njegove najjačje življenjske sile, smrtno ranil korenine njegovega bistva. Aškerc je bil povsem premočrtna, poštena narava. Kar je enkrat sklenil, je izpeljal, in kar so mu dopovedali, da je grešno, tega se je izogibal tudi na škodo lastnega življenja in zdravja. Aškerc je živel po načelih dosledno, najsi so že bila lastna, prisvojena ali privzgojena. Kako globoko je vse to učinkovalo nanj, priča dejstvo, da si vse življenje ni mogel najti pravega partnerja in da so se vse njegove ljubezni končale, še preden so se začele. Zavor, ki mu jih je postavila vzgoja, niti njegova strastna narava podrla. Teoretično se je končno prikopal do drugačnega spoznanja, življenjsko pa je bila njegova bit izpodrežana. Osveštili povsem gotovo Aškercovo erotično življenje najbrže ne bo mogoče, ker nam manjka oprijemalšč. Zato, da bi pri zdravem kmečkem fantu postavljali možnost kakih fizioloških nedostatkov nimamo razloga. Čudaški, zagrenjeni, nekritični, izkrivljeni konec njegove zgodbe pa je nesporen dokaz, da se je s tem zdravim kmečkim fantom nekaj zgodilo, kar ga je pohabilo. To sicer ni bilo vidno takoj — njegov konec pa vse to dokazuje. Kljub temu, da je prelomil s cerkvijo, si ni znal in mogel osvojiti niti ene žene.

Tako so okoliščine izpodkopavale počasi, a tem bolj gotovo njegove temelje. Edini lek, ki bi ga morda lahko obvaroval katastrofe, bi bilo srečanje in razumevanje sebi enakega. Takoj, ko je prišel s Cankarjem v dotik, je ugotovil njegovo genialnost z onim nespornim instinktom za veličino, ki je prav tako demoničen, kakor veličina sama. Prva Aškercova reakcija nanj je bila zdrava in pravilna. Priznal ga je, mu uglaševal pot. Najbolj tragično je morda dejstvo, da je moral v življenju tako težko preizkušeni, tako bridko prizadeti Aškerc doživeti tak izbruh pogubnih plamenov vprav s te strani. Če bi Aškerc ne bil tako notranje ranjen, bi morda lahko pričakovali od njega, da bi se s svojim zdravim humorjem z lahkoto prebil preko vseh čeri megalomanstva, častihlepija in avtokratskih teženj, ki jim je izpostavljen pač vsakdo, kdor ima opravka s publiko in je okusil slavo ter priznanje. Lahko bi sledil mladini in razumel njene skoke. — In če bi Cankar ne bil notranje prizadet, če bi ne imel svojih telesnih, socialnih in drugih zavor v sebi, bi morda lahko pričakovali od njega tolikan rahločutja, da bi doumel vso bednost Aškercovega življenja. Njegova težnja po uveljavljanju bi ne izbruhnila

tako brutalno in njegova okolica bi se ga kasneje morda manj bala. Da je imel Cankar prav take avtokratske tendence kakor Aškerc, je jasno. In ker je bil močna narava, jih je tudi uveljavil. Tiraniziral je svojo okolico v toliki meri, da se nam je pol njegove generacije, ki je štela obilo lepih talentov, iz golega strahu, da bi jih Cankar ne proglasil za filistrske, potopilo v vinu. Njegove sugestije se do danes niso iznebili.

Tako sta se na našem nebu srečala Aškerc in Cankar in šla drug mimo drugega, še huje, drug proti drugemu. Vso tragiko tega zgrešenja bo mogel prav dojeti samo tisti, ki je vsaj enkrat za bežen hip doživel osrečujočo zavest, da ga je kdo spoznal. — Cankar se je osvestil po Aškerčevem pogrebu. Takrat pa Aškerc ni čutil nobene bolečine več.

Knjiga Boršnikove je pisana tako živahno, tako razgibano, da človeka pri-

sili k skrajnemu razračunavanju, k iskanju odgovorov in k samostojni opredelitvi. To je morda največji poklon, ki ga je možno napraviti kakemu avtorju. Zakaj, končni namen tega in takega dela je le, da prisili čitatelja k temeljiti miselni telovadbi. Ta cilj je Boršnikova na vsej črti dosegla. Zato stopi v senco vse, kar bi morda imeli delu oporekati. Zlasti malce preradodarno dajanje ukorov na desno in levo. To pa se zgodi le med vrsticami in je tako rekoč samo premočno retuširanje; opazil ga bo pač samo najbolj pozoren čitatelj, ki snov kolikor toliko pozna. Sicer pa je delo v resnici tako pozitiven doprinos, tako živ in pereč, tako potreben našemu osveščenju, da ga lahko samo navdušeno pozdravimo. Zeleti je samo, da bi se Boršnikova z enakim poletom lotila tudi podrobne estetske analize Aškerčevega življenjskega dela.

Milena Mohoričeva.

R A Z N O

SMRT SIGMUNDA FREUDA

V noči 24. septembra je umrl v Londonu profesor Sigmund Freud, slavní ustanovitelj psihoanalize, kot emigrant v 83. letu starosti. Vse do lanske pomladi je živel pokojni na zunaj mirno življenje učenjaka in modreca. Rojen je bil dne 6. maja l. 1856. v Freiburgu na Moravskem. Ze s četrtil letom je prišel na Dunaj, kjer je dovršil ljudsko šolo, gimnazijo in medicinsko fakulteto (leta 1885.). Pozneje je izpopolnil svoje študije v Parizu pri slavnem francoskem psihiatru Charcot-ju, nato se pa dokončno naselil na Dunaju.

Kakor je bilo njegovo življenje vse do zadnjega na zunaj mirno in enakomerno, tako je bilo na znotraj razgibano in je pomenilo za duhovni svet pravi revolucionarni pokret, združen z vsemi boji, zmagami in porazi, ki so za tak pokret značilni.

Ko je l. 1895. izdal skupno z dr. Breuerjem *Studijo o histeriji*, ni mogel še nihče slutiti, kolikšna in kako dalekosežna so bila odkritja, ki jih je vsebovala ta razprava. In medtem ko je njegov sodelavnik po tej študiji za znanstveni svet umolknil, se je Sigmund Freud podal na eno izmed najbolj tveganih, najbolj zanimivih in najbolj nenavadnih poti, kar jih je napravil sodoben znanstvenik: z instrumentom ana-

litične metode, ki sta jo bila skupno z Breuerjem izdelala ter uporabljala pri nekaj kliničnih primerih, se je kakor po lotu spustil v svojo lastno duševnost ter izmeril v njej vse širine in globine ter vse še tako skrite koticke. Tako je odkril človekovo »nezavedno« (podzavest), tajno shrambo vseh doživljenih in morda že davno pozabljenih vtisov, skrivnostno varnico, v kateri so kuhali potlačeni goni, izrinjene želje ter zatajevane misli bodočo usodo slehernega posameznika.

S svojim drugim delom, s proslulim in mnogo diskutiranim *Tolmačenjem sanj*, je Freud prav za prav šele postavil temelj vsemu svojemu poznejšemu nauku. Izšlo je (simbolično!) prav na prehodu v novo stoletje, l. 1900. Sledila je cela vrsta daljših in krajših razprav: Psihopatologija vsakdanjosti (1904); Tri razprave o seksualni teoriji (1905); Dovtip in njegov pomen za podzavest (1905); Otroški spomini Leonarda da Vincija (1910); Totem in Tabu (1913); Predavanja kot uvod v psihoanalizo (1916/17); Psihologija mas in analiza jaza (1921); Simp-tom in strah (1926); Bodočnost iluzije (1928); Nelagodnost v kulturi (1930).

Prihodnja številka revije *Modre ptice* bo prinesla daljšo študijo o Freudu in njegovem pomenu za človeško kulturo izpod peresa Vladimira Bartola. VI. B.

**Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Doto za Vašega otroka
in prihranke za Vašo
starost Vam pripravi
z življenjsko polico

SLAVIJA

Jugoslovanska
zavarovalna banka
V LJUBLJANI

Telefon štev. 2176 in 2276

Zavarujte tudi proti
ognju, nezgodam,
ropu itd.

Klišeje
vseh
vrst
po
fotogra-
fijah
in
risbah
izvaja

**Klišarna
St. Deu**
Ljubljana, Dalmatinova ul. 13

Tiskarna Merkur

LJUBLJANA, GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROČILA, KI JIH BO IZVRŠILA HITRO,
LIČNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE,
REVIJE, KUVERTE, MEMORANDE, RAČUNE, LETAKE, LEPAKE,
POSETNE KARTE, LETNA POROČILA, VSTOPNICE, VABILA ITD.
VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEČ BARVAH

V LASTNI ZALOŽBI IZDAJA: »SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE
UPRAVE DRAVSKE BANOVIN« IN »ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB«,
KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE
TELEFON 25-52